

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1.1 Χρονικά πλαίσια και πηγές

*Μυκηναϊκή εποχή (16^{ος}-12^{ος} αι π.Χ.)

- Βασίλειο των Μυκηνών
- Τάφοι-κτερίσματα
- Κείμενα σε Γραμμική Β (πρώιμο στάδιο της ελληνικής) = τμήματα αρχείων από ανάκτορα
- ΟΧΙ γραπτές μαρτυρίες από την προϊστορική Θήρα και τα νησιά του Αιγαίου (κυκλαδικός πολιτισμός)

*Γεωμετρική και αρχαϊκή εποχή (9^{ος}-6^{ος} αι π.Χ.)

- Κεραμική: γεωμετρική τέχνη- Γλυπτική: κούρος και κόρη
- Γραφή: ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΑΛΦΑΒΗΤΟ (επιρρ. από αντίστ. Φοινικικό)-Ευκολία άρα και μεγάλη διάδοση (μικρός αριθμός συμβόλων)-πρόσφορο εργαλείο ενός κοινού πολιτισμού
ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: καταγραφή ομηρικών επών
- Ομηρικά έπη: προφορική σύνθεση, Τρωικός πόλεμος, πληροφορίες για δομή και οργάνωση της κοινωνίας (ΟΧΙ προσδιορισμός συγκεκριμένης κοινωνίας),
- Ελληνική γραμματεία: λογοτεχνικό έργο-Λατινική γραμματεία: νομοθέτημα (Δωδεκαδάκτυλος), έμφαση στην ποίηση-έμφαση στο δίκαιο
- !!!παγίωση του θεσμού της πόλης-κράτους

*Κλασσική εποχή (5^{ος}-4^{ος} αι πΧ)

- ΑΘΗΝΑ-ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
- Ρητορικά έργα, δικανικοί λόγοι, έργα ιστορικών, φιλοσοφικές πραγματείες (ιστορία και λειτουργία των θεσμών της Αθήνας), θεατρικά έργα (αντιλήψεις γύρω από το δίκαιο, την ενοχή και την τιμωρία)
- Επιγραφές (αυτούσιες νομοθετικές διατάξεις)

*Ελληνιστική εποχή (4^{ος}-1^{ος} αι πΧ)

- Βασίλειο της Μακεδονίας-Φίλιππος Β' (εξάπλωση στην Ελλάδα) και Μέγας Αλέξανδρος (εξάπλωση ελληνισμού στην Ανατολή-ελληνίζειν)
- Κυρίαρχος ο θεσμός της βασιλείας (ΔΕΝ εξαφανίζονται οι πόλεις κράτη-περιορίζεται η αυτονομία τους από το μοναρχικό πλαίσιο- καινούριες πόλεις κράτη από Μ.Α.)
- Κέντρο βάρους στην Αίγυπτο (μονάρχες από τη μακεδονική αυλή)
- Πάπυροι-ξηρασία-ιδανικές συνθήκες
- Αντίγραφα διαταγμάτων, διοικητική αλληλογραφία κλπ

*Ρωμαϊκός ελληνισμός (1^{ος} αι π.Χ. -4^{ος} αι. μ.Χ.)

- Στη θέση των ελληνιστικών μοναρχών ο Ρωμαίος αυτοκράτορας
- Ποικιλία ταυτοτήτων, ποικιλία δικαίων.

1.2 Πολιτειακά πλαίσια

Σχηματικά: ΜΟΝΑΡΧΙΚΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ VS ΠΟΛΕΙΣ ΚΡΑΤΗ (στα μεν μονοπρόσωπο όργανο, στα δε συλλογικά) **ΟΜΩΣ**

ΑΠΟΚΛΙΣΕΙΣ: τυραννικό καθεστώς,
συλλογικά όργανα+ θεσμός βασιλείας

ΜΟΝΑΡΧΙΚΑ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑΤΑ: 3 εκφάνσεις: Μυκηναϊκή-Ομηρική-Μακεδονική

1. Μυκηναϊκή βασιλεία: *ανεξάρτητα ισότιμα βασιλεία με περιορισμένη επικράτεια
*Μυκήνες-Τίρυνθα-Άργος: ανεξάρτητες ηγεμονίες *υπεροχή του μονάρχη: όγκος των ανακτόρων και μεγαλείο των τάφων *ΤΕΙΧΗ (όχι ανοικτό ανάκτορο≠μινωική Κρήτη)* ανάκτορο στο ψηλότερο σημείο με κεντρική θέση = συγκεντρωτισμός της εξουσίας
*αναγνώριση δεσμού με την θρησκεία ΟΧΙ θεοκρατικές αντιλήψεις για την εξουσία *wa-na-ka άναξ+ στρατιωτικός αρχηγός *αρχεία ανακτόρου της Πύλου: ιεραρχικά δομημένη διοικητική οργάνωση-εξασφάλιση φορολογικών εσόδων .
2. Ομηρική βασιλεία: *όροι: άναξ (θεοί και σημαντικοί αρχηγοί πχ Αγαμέμνονας) και βασιλεύς (ομάδα κοινωνικής υπεροχής: όσοι κυβερνούν ΠΟΤΕ ΟΙ ΘΕΟΙ/διαβαθμίσεις/κυριαρχική εξουσία στο σύνολο των πολεμιστών ή του Δήμου/επίκληση γενεαλογίας ως το Δια -διοτρεφής, διογενής -/σκήπτρο/ ασθενέστερη εξουσία από εκείνη του μυκηναϊκού βασιλιά/αρετές/τιμητικό μερίδιο (γέρας) από τα λάφυρα/ προνομιακός ρυθμιστής φιλονικιών/ ΓΝΩΜΗ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ ΤΩΝ ΓΕΡΟΝΤΩΝ (εγγύηση ευθυκρισίας)/ συνελεύσεις πολεμιστών ή δήμου-ΟΧΙ αποφάσεις, παθητικός παρατηρητής/ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΓΕΡΟΝΤΩΝ+ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ: ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΣ στην αυθαιρεσία της βασιλικής εξουσίας) *θεσμοί με άτυπο χαρακτήρα, ρευστότητα, ευκαμψία.
3. Μακεδονία και ελληνιστικά βασιλεία: *θεσμοί και παραδόσεις της ομηρικής κοινωνίας-αριστοκρατική δομή-πατροπαράδοτη βασιλεία *συνεκτικό στοιχεί: η δυναστεία των Αργεαδών (Άργος-Ηρακλής)*βασιλιάς: πολεμιστής-πόλεμος *κληρονομική βασιλεία με επικύρωση από συνέλευση (ένοπλοι στρατιώτες-Μακεδόνες) *Μακεδόνες: ελεύθερα άτομα-αγροτικές δραστηριότητες-βασιλικός στρατός *αριστοκρατία ηγεμόνων: έτεροι (επίλεκτα στρατιωτικά σώματα) *ελληνική πολιτική σκέψη: φαινόμενο και ιδιότητες του βασιλικού άνδρα
*μετά το θάνατο του Μ.Α.: ανεξάρτητα βασιλεία (1.Αντιγονιδών (Μακεδονία και σημαντικές περιοχές της Ελλάδας 2.Πτολεμαίων (Αίγυπτος) 3.Σελευκιδών (Βόρεια Συρία, Μεσοποταμία μέχρι Ιράν) και 4.Ατταλιδών (γύρω από την Πέργαμο)) -ΜΟΝΑΡΧΙΚΗ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΜΑΚΕΔΟΝΩΝ
*ανομοιογένεια: ως προς την «εθνική σύνθεση» (επιβολή σε ξένους γηγενείς πληθυσμούς-άρα ο βασιλικός τίτλος δεν ήταν δυνατόν να περιέχει «εθνικό προσδιοριστικό») ως προς την εδαφική τους επικράτεια (κτήσεις και έξω από τα όρια του βασιλείου- άρα ΟΥΤΕ γεωγραφικός προσδιορισμός) ΣΥΝΕΠΩΣ: προσωπικό όνομα +βασιλική ιδιότητα
*παλαιές ή καινούριες πόλεις-κράτη
*αναζήτηση συνεκτικών στοιχείων (ελληνικό στοιχείο: ο κατάλογος προσωπικών αρετών) ΚΑΤ'ΕΞΟΧΗΝ συνεκτικό στοιχείο: Η ΛΑΤΡΕΙΑ ΤΩΝ ΗΓΕΜΟΝΩΝ (προνομιακή σχέση θεού-βασιλιά, απόδοση τιμών ως ισόθεο, θείος χαρακτήρας μοναρχίας, Αιγύπτιοι, φαραωνική παράδοση)*προσωποπαγή χαρακτήρας ελληνιστικών μοναρχιών

*πληροφορίες για τη λειτουργία του δικαίου: ελληνιστική Αίγυπτος (πάπυροι)
 *περισσότερες εθνότητες, οι Πτολεμαίοι σεβάστηκαν τις νομικές τους ιδιαιτερότητες
 *ανάγκη ιεράρχησης των κανόνων (διάγραμμα) και καθορισμού των αρμοδιοτήτων των δικαστηρίων (πρόσταγμα) *ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ: πυραμίδα κανόνων δικαίου: βασιλικές διατάξεις-πολιτικοί νόμοι-δικαιότερη γνώμη. *πολιτικοί νόμοι: ελληνικοί (ελληνικές πόλεις της Αιγύπτου, ευρύτερος ελληνικός κόσμος, είδος νομικής κοινής, κοινός πυρήνας ρυθμίσεων ελληνικής προέλευσης) και μη ελληνικοί (Βίβλος) *ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ (εισαγωγή του ιθαγενούς δικαίου των Αιγυπτίων): αρμοδιότητες των κύριων δικαστικών οργάνων α. Χρηματισταί (ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΣΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΙΑ)

β. Λαοκρίται (ΙΘΑΓΕΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟ)

ΚΡΙΤΗΡΙΟ: Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΕΓΓΡΑΦΟΥ

***ΣΥΝΟΠΤΙΚΑ ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΣΤΗΝ ΠΤΟΛΕΜΑΙΚΗ ΑΙΓΥΠΤΟ**: βασιλικό δίκαιο που εκδίδουν οι μονάρχες, δίκαιο των ελληνικών πόλεων της Αιγύπτου, ελληνικής προέλευσης ρυθμίσεις από την νομοθετική παράδοση των κλασικών πόλεων, ιθαγενές δίκαιο των Αιγυπτίων, Μωσαϊκός νόμος.

ΠΟΛΕΙΣ-ΚΡΑΤΗ: κυρίαρχη κοινωνική και πολιτική μορφή οργάνωσης (κατακερματισμός, πόλεις-κράτη με έκταση <100 τ.χλμ. ΕΞΑΙΡΕΣΗ: Αθήνα-Σπάρτη) ΟΧΙ ΜΟΝΟ εδαφική διασπαση (αστικό κέντρο+ύπαιθρος) ΑΛΛΑ ΚΑΙ ύπαρξη κριτηρίων για την αναγνώριση της ιδιότητας του πολίτη (δικαιώματα πολίτη-μορφή πολιτειακού σχήματος)

1.Τυραννία:

- ΟΧΙ πάντοτε αρνητικά φορτισμένη, απάντηση σε ταραχώδεις εποχές, υπερασπιστής καταπιεσμένων ομάδων
- ΛΥΣΗ στα έντονα κοινωνικά προβλήματα (αντίθεση μεταξύ μελών αριστοκρατικών οικογενειών και βιοτεχνών-εμπόρων-μικροκτηματιών = δήμος)
- Υπερασπιστές των συμφερόντων του δήμου
- ΕΙΤΕ: επίφαση νομιμότητας (πρώτα κάποιο αξίωμα) ΕΙΤΕ: ένοπλη βία
- Διατήρηση του προηγούμενου θεσμικού πλαισίου αλλά εξουσίες στα χέρια του τυράννου
- Μέτρα κατά των πλουσίων-υπέρ των ασθενέστερων
- Εφήμερα καθεστώτα-μεταβατικές περίοδοι (Αθήνα: από τυραννία σε δημοκρατία)

2.Ολιγαρχία

- Μικρός αριθμός πολιτών-ολίγοι
- Ίδια όργανα με τη δημοκρατία ΔΙΑΦΟΡΑ: κανόνες συμμετοχής σε αυτά
- ΚΡΙΤΗΡΙΑ (ανάλογα με την πόλη): καταγωγή, έγγειος ιδιοκτησία, σύνολο περιουσίας, εισόδημα, ηλικία
- Τα κριτήρια καθορίζουν ΕΙΤΕ την πρόσβαση στα αξιώματα με αποφασιστικό ρόλο (όταν η συνέλευση είναι ανίσχυρη) ΕΙΤΕ τη συμμετοχή στις συνελεύσεις
- Σπάρτη: όμοιοι = γνήσιοι πολίτες της Σπάρτης (ισότητα)-κλήρος, συσσίτιο- συνέλευση-συρρίκνωση του αριθμού μετά τη δυνατότητα ελεύθερης διάθεσης του κλήρου – απώλεια της ιδιότητας του ομοίου-συγκέντρωση γαιών στα χέρια μιας ηγετικής ολιγαρχίας
- Δύο βασιλείς
- Αρχή των πέντε εφόρων (το ισχυρότατο όργανο στην πόλη)-εκλέγονται από την:

- Γερουσία: 28 πολίτες άνω των 60-εκλογή από τη συνέλευση για ισόβια θητεία
- Ευνομία (Λυκούργος)=πολιτική σταθερότητα και ευταξία
- Εκτός από Σπάρτη, Κόρινθος και Θήβα, Αθήνα: 411 π.Χ Τετρακόσιοι και 404/3 π.Χ Τριάκοντα

3.ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

- Μέσα 5^{ου} αι π.Χ.
- Αθήνα, Άργος, Ερυθρές, Συρακούσες
- Μεταρρυθμίσεις Κλεισθένη και Εφιάλτη: προϋποθέσεις για τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών
- ΚΛΕΙΣΘΕΝΗΣ: καινούρια οργάνωση του ΧΩΡΟΥ- ΟΧΙ ομάδες συγγένειας
4 φυλές έγιναν 10 στις οποίες: >100 γεωγραφικές ενότητες, οι ΔΗΜΟΙ *δήμος τόπου διαμονής+ φυλή: κριτήρια γεωγραφικά και όχι οικογενειακά *αλλαγή στα ονόματα *κλεισθενική αναδιάρθρωση: βάση για το σύνολο θεσμών της πόλης *ΣΥΓΧΩΝΕΥΣΗ ΚΑΙ ΕΝΟΠΙΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ
- ΕΦΙΑΛΤΗΣ: κατάργηση του πολιτικού ρόλου του αριστοκρατικού συμβουλίου του Αρείου Πάγου (δικαστικά και θρησκευτικά καθήκοντα)
- Ηρόδοτος: κυριότερα χαρακτηριστικά του δημοκρατικού πολιτεύματος: -ισονομία που χαρακτηρίζει την κυβέρνηση του πλήθους –οι άρχοντες επιλέγονται με κλήρο και είναι υποχρεωμένοι να λογοδοτούν –όλες οι αποφάσεις λαμβάνονται από κοινού ύστερα από συζήτηση (+λειτουργία συλλογικού συμβουλευτικού οργάνου +λειτουργία λαϊκού δικαστηρίου)

Η ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ: * οι σημαντικότερες αποφάσεις *πρόσβαση σε ΟΛΟΥΣ τους πολίτες *ΚΑΙ στο πλαίσιο των δήμων (τοπικά ζητήματα εγγραφή νέων Αθηναίων στο ληξιαρχικόν γραμματείων)
*όλοι οι πολίτες >20 ετών *υψηλά ποσοστά αποχής (όχι περισσότεροι από 6000)- καθιέρωση αποζημίωσης, ΠΕΡΙΟΡΙΣΕ ΔΕΝ ΑΝΕΤΡΕΨΕ την αποχή *σύγκληση από τους ΠΡΥΤΑΝΕΙΣ τέσσερις φορές στη διάρκεια μιας πρυτανείας, δηλ. ΚΑΘΕ 9 ΜΕΡΕΣ, 4ο ΦΟΡΕΣ ΤΟ ΧΡΟΝΟ +ημερήσια διάταξη *κάθε πολίτης μπορούσε να ζητήσει το λόγο (τις αγορεύειν βούλεται;) ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ μόνο εκείνοι με επαρκή ρητορική κατάρτιση *ψηφοφορία = βούληση της πλειονότητας των πολιτών *κυρίαρχη αρμοδιότητα στον νομοθετικό τομέα: υιοθέτηση ή απόρριψη προτάσεων νόμου (πρωτοβουλία από οποιονδήποτε πολίτη)-ΑΝΤΙΣΤΑΘΜΙΣΜΑ: υπονολή γραφής παρανόμων *ΟΧΙ δικαστικές αρμοδιότητες ΑΛΛΑ **α. Εισαγγελία:** (=καταγγελία στη λαϊκή συνέλευση για βαρύ αδίκημα κατά της ασφάλειας της πόλης – λιγότερο χρονοβόρα από τη διαδικασία στην Ηλιαία και με περισσότερο ευρεία εφαρμογή **β. Οστρακισμός:** (=ψηφοφορία για το αν κάποιος πολίτης ήταν επικίνδυνος για την πόλη- δεκαετής εξορία-διαδικαστικοί περιορισμοί: ψηφοφορία σε επίπεδο αρχής και συμμετοχή τουλάχιστον 6000)

Η ΒΟΥΛΗ: *καταγωγή από το Συμβούλιο των γερόντων *«σύννοψη του σώματος των πολιτών», συλλογική συνείδηση *σύνθεση με βάση την κλεισθενική διαίρεση (δήμοι, φυλές) *500 μέλη, άνω των 30, πενήντα από την κάθε φυλή, 1 έτος θητεία –όχι περισσότερες από δυο μη συνεχόμενες *συνεδριάσεις καθημερινά *οι 50 πρυτανεία για 36 μέρες, ένας κάθε μέρα καθήκοντα προέδρου *ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ: σύγκληση της Εκκλησίας του Δήμου, ΠΡΟΒΟΥΛΕΥΜΑΤΑ (=εισηγήσεις που συνοδεύουν τις προτάσεις νόμου- ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ)
*μεγάλη απόσταση από τις θεοκρατικές αντιλήψεις για την προέλευση των κανόνων
*αρμοδιότητες στα οικονομικά και τα δημόσια έργα, συντονισμός του έργου των αρχόντων και

στη δοκιμασία τους *μετά τη λήξη της θητείας της, λογοδοσία στη λαϊκή συνέλευση (χρυσό στεφάνι)

ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ: *κατανομή εξουσιών στο σύνολο των πολιτών με κύριο γνώρισμα την ΕΝΑΛΛΑΓΗ *σύντομη διάρκεια θητείας (ένα έτος) ΟΧΙ το ίδιο λειτούργημα περισσότερες από μία φορές → +ΕΞΑΙΡΕΣΗ οι στρατηγοί *συλλογικότητα: ισότιμη εξουσία μεταξύ των αρχόντων (συναρχία) ΟΧΙ ΙΕΡΑΡΧΙΚΗ ΣΧΕΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΤΟΥΣ *αριθμός σχετικός με το δεκαδικό σύστημα των φυλών *ιδιαίτερη θέση: Εννέα Άρχοντες (Επώνυμος Άρχοντας, Βασιλέας, Πολέμαρχος, Έξι θεσμοθέτες) *εκλογή (επαγγελματική επάρκεια ή περιουσιακές απαιτήσεις πχ δέκα στρατηγοί) ή κλήρος (όλοι οι άλλοι) *ασφαλιστική δικλείδα: ΤΡΙΠΛΟΣ ΕΛΕΓΧΟΣ – προκαταρκτικός (δοκιμασία: μετά την επιλογή πριν την ανάληψη καθηκόντων/μόνο τυπικά προσόντα και ηθική συγκρότηση) – κατά τη διάρκεια (και από τη Βουλή και από την Εκκλησία του Δήμου) – στο τέλος της θητείας (ευθύνες: διαχείριση οικονομικών, διαγωγή και συμπεριφορά)

ΚΑΝΟΝΕΣ ΔΙΚΑΙΟΥ

- Όμηρος-ΗΣΙΟΔΟΣ: προφορικό δίκαιο
- Πρώτοι γραπτοί νόμοι 750 π.Χ.
- 8^{ος}-6^{ος} αιώνες: αύξηση μεγέθους πόλεων, διαφοροποίηση πληθυσμών, επαφές ανάμεσα στις πόλεις: ΑΝΑΓΚΗ ΓΙΑ ΚΑΝΟΝΕΣ – ΓΡΑΠΤΕΣ ΝΟΜΟΘΕΣΙΕΣ
- Αρχαϊκές νομοθεσίες: θεσπίζονται από ανθρώπους και όχι από θεούς (κατάλοιπα αντιλήψεων για θεϊκή προέλευση: Ζάλευκος, λέξη «θεοί» στα νομοθετικά κείμενα), μεγάλη ποικιλία θεμάτων, ΟΧΙ συστηματικός, ΟΧΙ συνολικός τρόπος ρύθμισης, ΟΧΙ ενιαίος τρόπος θέσπισης
- (αρχαϊκές νομοθεσίες) ΕΙΤΕ κείμενα γραμμένα σε λίθινες στήλες ΕΙΤΕ πληροφορίες από μεταγενέστερους συγγραφείς για τους «πρώτους νομοθέτες»
- 7^{ος} και 6^{ος} αιώνες: Κρήτη, Κάτω Ιταλία και Σικελία, Σπάρτη, Αθήνα
- Αθήνα: Δράκων-υπέρμετρη αυστηρότητα ΑΛΛΑ υπόψη το υποκειμενικό στοιχείο στην ανθρωποκτονία, εξορία για μη προμελετημένο φόνο/ Σόλων: τρεις δεκαετίες μετά, σεισάχθεια (=απελευθέρωση οφειλετών και απαγόρευση δανεισμού με δέσμευση του οφειλέτη ή της οικογένειάς του)
- Γόρτυνα της Κρήτης: επιγραφές σε μαρμάρινες στήλες (επίκληση των θεών-7^{ος} αιώνας-απώτερη χρονολόγηση)
- Εσωτερική ενότητα- αντίστοιχη σειρά με κωδικοποιητικά κείμενα της Μεσοποταμίας
- Αδικήματα κατά των ηθών και διατάξεις αστικού δικαίου ΚΑΜΙΑ ΔΙΑΤΑΞΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Εισαγωγικά: ΕΠΙΛΥΣΗ ΔΙΑΦΟΡΩΝ-έπη του Ομήρου: αυτοδικία ή επέμβαση τρίτου («άνακτα») (έπη του Ησίοδου: βασιλείς) πόλεις κράτη: μηχανισμός απονομής δικαιοσύνης είτε από έναν άνδρα είτε από αριστοκρατικό συμβούλιο. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΟΙ ΤΡΟΠΟΙ: διαφορές μεταξύ ιδιωτών-λογική της διαμεσολάβησης που θεσμοθετήθηκε με την αναγνώριση της ιδιωτικής διαιτησίας (αποτέλεσμα, δηλ, κρίση των διαιτητών ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟ για τους αντίδικους μετά από κοινό διορισμό διαιτητών και αντίστοιχη συμφωνία των μερών)

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΣΥΣΤΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

- ΑΝΟΙΚΤΟ (όχι μόνο διάδικοι, δημόσια όργανα μονοπρόσωπα-συλλογικά)
- ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΟ (όλοι οι >3ο άνδρες πολίτες με πολιτικά δικαιώματα-συμμετοχή στην απονομή της δικαιοσύνης)
- ΑΓΩΝΙΣΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ (προετοιμασία, παρουσίαση της υπόθεσης και εκτέλεση της απόφασης ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ-διαγωνισμός επιχειρημάτων)
- ΕΡΑΣΙΤΕΧΝΕΣ ΚΑΙ ΟΧΙ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΕΣ ΝΟΜΙΚΟΙ (απλοί Αθηναίοι πολίτες ΕΙΤΕ θέση σε κίνηση του μηχανισμού ΕΙΤΕ συμμετοχή στην εύρυθμη λειτουργία του, ΟΧΙ αιτιολόγηση στις αποφάσεις ΟΧΙ αστυνομία ΟΧΙ εισαγγελείς)
- ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΓΙΑ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΑΓΑΘΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ (γραφή)
- ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΕΣ ΓΙΑ ΠΡΟΣΒΟΛΗ ΙΔΙΩΤΙΚΟΥ ΑΓΑΘΟΥ (δίκη)
- ΟΧΙ ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΜΕΤΑΞΥ ΑΣΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΟΥ
- ΤΕΛΕΣΙΔΙΚΕΣ ΑΠΟΦΑΣΕΙΣ (λαϊκά δικαστήρια-ανώτατα δικαστήρια/ προσβολή αποφάσεων αξιωματούχων «έφεσις»)

ΑΘΗΝΑΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

Τρία: Άρειος Πάγος, «φονικά δικαστήρια» (καταγωγή ανάγεται στη μυθολογία), Ηλιαία (οργανωτικές μεταρρυθμίσεις του Σόλωνα 594 π.Χ)

Ο ΑΡΕΙΟΣ ΠΑΓΟΣ: *αρχαιότερο και πιο σεβάσμιο δικαστήριο *αρχαϊκά χρόνια: απεριόριστες αρμοδιότητες- 462/1 εκδίκαση συγκεκριμένων υποθέσεων *μέσα 4^{ου} αιώνα: συμβουλευτικές αρμοδιότητες *σύνθεση: Αθηναίοι πολίτες που το προηγούμενο έτος είχαν ασκήσει καθήκοντα ενός από τους εννέα άρχοντες *ισόβια θητεία

Η ΗΛΙΑΙΑ: *κατ'εξοχήν δικαστήριο *ΟΧΙ μόνο ένα δικαστήριο ΑΛΛΑ πολλές ομάδες δικαστών (δικαστικές συνθέσεις) ανάλογα με τον αξιωματούχο που εισήγαγε τις υποθέσεις *αρχή αθηναϊκού ημερολογίου, με κλήρωση 6000 υποψήφιοι δικαστές (ηλιασταί) *>3ο με πολιτικά δικαιώματα *ημέρα συνεδρίασης (εξαιρούνταν περίπου 100 ημέρες το χρόνο): ΚΛΗΡΩΣΗ από αυτούς για τη στελέχωση του δικαστηρίου ΑΡΑ οι διάδικοι δεν γνώριζαν ποιοι δικαστές θα έκριναν την υπόθεσή τους *πολύπλοκη μέθοδος κλήρωσης με επιμέρους κληρώσεις (αντικειμενικότητα, αμεροληψία, περιορισμός δωροδοκίας) *αποτέλεσμα συνεχών βελτιώσεων από τον 5^ο αιώνα και μετά *δικαστικός μισθός (ουσιαστικά ημερήσια αποζημίωση, όχι εισόδημα) δύο οβολοί (Περικλής) και τρεις οβολοί (αργότερα) *αρμοδιότητα: ΟΛΕΣ οι υποθέσεις δημοσίου και ιδιωτικού ενδιαφέροντος για τις οποίες δεν υπήρχε κάποια άλλη πρόβλεψη

ΤΑ ΦΟΝΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ:

- Άρειος Πάγος (βλ παραπάνω)
- Παλλάδιον ΠΟΙΟΙ: Οι εφέται (ίσως και μέλη του Α.Π) ΠΟΥ: Ναός της Αθηνάς Παλλάδας
- Δελφίνιον ΠΟΙΟΙ: Οι εφέται (ίσως και μέλη του Α.Π) ΠΟΥ: Ναός του Απόλλωνα Δελφινίου και Αρτέμιδος Δελφινίας στην περιοχή του Ολυμπίου
- Εν Φρεαττοί ΠΟΙΟΙ: Οι εφέται (ίσως και μέλη του Α.Π) ΠΟΥ: σημερινή περιοχή Ζέας-Φρεαττύδας στον Πειραιά
- Πρυτανείον ΠΟΙΟΙ: Βασιλεύς και φυλοβασιλείς

ΆΛΛΑ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΑ ΟΡΓΑΝΑ ΜΕ ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ

(Αθηναίοι αξιωματούχοι και σε εξαιρετικές περιπτώσεις –απειλή του πολιτεύματος- η Βουλή και η ΕτΔ)

ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ: *αρχαϊκά χρόνια-απόλυτη εξουσία (περιορίστηκε με την Ηλιαία)
*κλήρωση για θητεία ενός χρόνου *αρμοδιότητες: διεξαγωγή υποθέσεων κληρονομικού και οικογενειακού (πολιτών, μετοίκων, και απελεύθερων) , διατάραξης της θρησκευτικής ζωής, καταγγελίες για πράξεις κατά της πολιτείας λογοδοσίες, δοκιμασίες, δημόσιες και ιδιωτικές διαφορές, αυτόφωρα αδικήματα, δεσμοκτήριο.

«**ΔΙΚΑΣΤΕΣ ΤΩΝ ΦΥΛΩΝ**»: *4 από κάθε φυλή για ένα χρόνο *υποθέσεις που δεν υπάγονταν στην αρμοδιότητα των αξιωματούχων

[ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ+ΑΡΧΟΝΤΕΣ: δυνατότητα επιβολής προστίμου ανάλογα με τον τομέα της αρμοδιότητας (αγρονόμοι, αστυνόμοι, μετρονόμοι)]

ΒΟΥΛΗ ΤΩΝ 500: *αρμοδιότητες: α. καταγγελίες εναντίον αξιωματούχων στη διάρκεια της θητείας τους β. «εισαγγελία»

ΕτΔ: *αρμοδιότητες: α. «εισαγγελία» β. καταγγελίες εναντίον αξιωματούχων-απομάκρυνση από το αξίωμα (αποχειροτονία) γ. «προβολή» (=καταγγελίες για προσβολή των λειτουργιών της πόλης στις εορταστικές εκδηλώσεις)

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ: ΕΙΤΕ γραφή ΕΙΤΕ δίκη ΕΙΤΕ ειδικότερο ένδικο μέσο (ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ: ενήλικος Αθηναίος πολίτης με πολιτικά δικαιώματα) *μέτοικοι: στον πολέμαρχο (ειδικός αξιωματούχος) *γυναίκες και παιδιά: μέσω του κηδεμόνα τους (κύριος) *δούλοι: ΟΧΙ *ο πολίτης εντόπιζε την κατάλληλη διαδικασία και υπέβαλλε ανάλογη έγγραφη καταγγελία

Η ΔΗΜΟΣΙΑ ΔΙΑΙΤΗΣΙΑ

- Όταν η αξίωση >10 δραχμές-παραπομπή από τους δικαστές των φυλών στους δημόσιους διαιτητές
- 399 π.Χ για αποσυμφόρηση της Ηλιαίας
- Όλοι οι 60χρονοι Αθηναίοι πολίτες (δια δέκα για υποθέσεις της φυλής-κλήρωση ανάμεσα στους διαιτητές της φυλής)
- Καταρχήν συμφιλίωση-Έπειτα εκδίκηση (ισχυρισμοί και στοιχεία)
- Δυνατότητα προσβολής της απόφασης στην Ηλιαία (ΟΧΙ ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ)
- Δίωξη του δημόσιου διαιτητή («εισαγγελία») για μη προσήκουσα εκτέλεση των καθηκόντων- στέρηση πολιτικών και αστικών δικαιωμάτων

Η ΤΑΚΤΙΚΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ

- Κλήση του αντίδικου ενώπιον του αξιωματούχου και μαρτύρων (κλήτευσις)
- Υποβολή γραπτής καταγγελίας (λήξις)
- Κοινοποίηση στον αντίδικο για προκαταρκτική συζήτηση (ανάκρισις) !παράνομη κοινοποίηση: γραφή ψευδοκλητίας (τρεις φορές καταδίκη= στέρηση δικαιωμάτων)

- Συνάντηση και όρκος για την αλήθεια των ισχυρισμών (αντωμοσiai) + ενστάσεις για τη νομιμότητα των αξιώσεων (διαμαρτυρία, παραγραφή)
- Ορισμός της ημερομηνίας εκδίκασης στην Ηλιαία ή απόρριψη της υπόθεσης
- ΗΜΕΡΑ ΔΙΚΑΣΙΜΟΥ: προφορικά επιχειρήματα και αποδείξεις σε αυστηρά καθορισμένο χρόνο
- Δυνατότητα συνηγόρου
- ΨΗΦΟΦΟΡΙΑ: **καταρχήν** αν θα γίνουν δεκτοί οι ισχυρισμοί ή όχι, **έπειτα** είδος της κύρωσης (μεταξύ των προτάσεων των αντίδικων)
- Καταμέτρηση ψήφων-αναγγελία της απόφασης
- ΑΝ ΔΕΝ ΠΡΟΒΛΕΠΕΤΑΙ ΚΥΡΩΣΗ ΑΠΟ ΤΟΝ ΝΟΜΟ: επιπλέον χρόνος για επιχειρηματολογία ως προς το είδος της κύρωσης (τίμησις/ πχ Σωκράτης/ αγών ατίμητος-τιμητός)
- Εφαρμογή της απόφασης: ευθύνη του διάδικου που κέρδισε την υπόθεση (μη συμμόρφωση: ικανοποίηση με αφαίρεση κινητών πραγμάτων ή είσοδος στη νομή ακίνητης περιουσίας)

ΟΙ ΕΙΔΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (κάποιες αξιώσεις ΜΟΝΟ ιδιαίτερα ένδικα βοηθήματα ως προς τον αξιωματούχο/τη διαδικασία/το δικαίωμα του καταγγέλλοντα να προβεί σε πράξεις)

- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ (διεκδίκηση από συγγενείς κληρονομιάς χωρίς διαθήκη)
- ΕΝΣΤΑΣΕΙΣ: **διαμαρτυρία** (ένορκες μαρτυρίες) ή **παραγραφή** (αξίωση που αντίκειται στον νόμο)
- ΑΝΤΙΓΡΑΦΗ: ο καταγγέλλων υποστηρίζει ότι δεν πρέπει να επιβαρυνθεί με εκτέλεση λειτουργιών για χάρη του κοινωνικού συνόλου **επειδή η περιουσία του είναι μικρότερη από αυτή του αντίδικου (εδώ: ανταλλαγή των περιουσιών, αντίδοσις)**
- ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΕΝΝΟΜΩΝ ΑΓΑΘΩΝ: καταγγελία («εισαγγελία») στη Βουλή ή την ΕτΔ για παρανομίες αξιωματούχων ΕΙΤΕ στη διάρκεια της θητείας (επιχειροτονία) ΕΙΤΕ στο τέλος (ευθύνα) [διαδικασία της εισαγγελίας χωρίς 1/5 των ψήφων-πρόστιμο 1000 δραχμών]
- ΕΠ'ΑΥΤΟΦΟΡΩ: *σύλληψη και οδήγηση στον αξιωματούχο (απαγωγή) & καταγγελία και καθοδήγηση των αξιωματούχων-σύλληψη (εφήγησις) *καταγγελία και σύλληψη από αξιωματούχους (ένδειξις)
- ΑΠΟΓΡΑΦΗ: καταγγελία πολίτη ως οφειλέτη της πόλης και σύνταξη καταλόγου περιουσιακών στοιχείων

ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ ΜΕΣΑ

1. ΑΥΤΟΠΤΕΣ μάρτυρες (Αθηναίοι άνδρες, μέτοικοι, ξένοι – κατηγορία για ψευδομαρτυρία ή λιπομαρτυρία δηλ αδυναμία να παραστούν)
2. ΙΣΧΥΟΝΤΕΣ ΝΟΜΟΙ +ερμηνεία
3. Επιβολή ΟΡΚΟΥ στον αντίδικο
4. Μαρτυρία δούλων με βασανισμό (όχι εφαρμογή)
5. Προσκόμιση εγγράφων

ΚΥΡΩΣΕΙΣ: ΕΙΤΕ από τον νόμο (αγών ατίμητος) ΕΙΤΕ στη διακριτική ευχέρεια του δικαστηρίου (αγών τιμητός)

*θανατική ποινή (ρίψη σε γκρεμό, αποτυμπανισμός, κώνειο, ΟΧΙ στη διάρκεια θρησκευτικών εορτών) *αφαίρεση πολιτικών δικαιωμάτων (ολική-σύνολο των δικαιωμάτων ή μερική, πρόσκαιρη ή διαρκής, κληρονομητή-και στους απογόνους του καταδικασθέντος) *εξορία (συνήθως για εγκλήματα εναντίον της πολιτείας, μαζί με το θάνατο, την ατιμία και τη δήμευση περιουσίας) *δήμευση περιουσίας *χρηματική ποινή (πρόστιμο ή αποζημίωση)

Η ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑ (ιδιαίτερη σημασία-ιδιαίτερα δικαστήρια)

1. Επίσημη του θύματος (υποχρέωση των συγγενών να εκδικηθούν με την καταδίκη του δράστη)
2. Προειδοποίηση στον τάφο για αποχή του δράστη από εμφάνιση σε δημόσιους χώρους (νόμιμη θανάτωση ή σύλληψη)
3. Έγγραφη δίωξη (δίκη) στον βασιλέα άρχοντα
4. Απαγγελία απαγόρευσης της εμφάνισης του δράστη σε δημόσιους χώρους (πρόρρησις)
5. Τρεις προκαταρκτικές εξετάσεις, μία ανά μήνα (προδικασίαι)
6. Ακροαματική διαδικασία- ίδιοι κανόνες/αποδεικτικά μέσα
7. Ψηφοφορία και ανακοίνωση της απόφασης (ποινές: θάνατος και δήμευση περιουσίας ή εξορία μέχρι τη συγχώρεση *αυτοεξορία)

*Δράκων: ακούσια ανθρωποκτονία *ΘΥΜΑ: **μέτοικος**: συγγενείς+ προστάτης του μετοίκου, **δούλος**: κύριος του δούλου, **Αθηναίος εκτός Αττικής από μη Αθηναίο**: σύλληψη από τους συγγενείς μέχρι τριών ομοεθνών του θύτη μέχρι την παράδοσή του στην Αθήνα (ανδροληψία)

Η ΣΠΑΡΤΗ

ΟΙ ΔΥΟ ΒΑΣΙΛΕΙΣ: *ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ: γυναίκες μοναδικές κληρονόμοι περιουσιών, υιοθεσίες, δημόσιοι δρόμοι, θρησκευτικά αδικήματα *ΚΥΡΙΑ αρμοδιότητα στη διάρκεια των εκστρατειών (καταδίκη στρατιώτη για δειλία ή άλλο στρατιωτικό αδίκημα) *δικάζονταν από τη γερουσία+ συμμετοχή εφόρων

Η ΓΕΡΟΥΣΙΑ: *ΑΝΩΤΑΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ *πολίτες >60 με ισόβια θητεία *ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ μεταξύ Σπαρτιατών- ιδιαίτερα ανθρωποκτονίες και άλλες με βαριές ποινές (θάνατος: ρίψη από τον Καιάδα ή απαγχονισμός) - *παρεμπόμπουσες υποθέσεις από τους 5 εφόρους *απολογία κατηγορουμένου *καθυστέρηση στις αποφάσεις

ΟΙ ΠΕΝΤΕ ΕΦΟΡΟΙ: *θητεία ενός έτους *χρηματικές ποινές, εκτέλεση της ποινής, ποινές αξιωματούχων (και θάνατος), περίοικοι (ελεύθεροι κάτοικοι στα περίξ της Σπάρτης, ΟΧΙ Σπαρτιάτες) και ξένοι *ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΣΥΜΦΕΡΟΝΤΟΣ: από κοινού, με πλειοψηφία *ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ: και ατομικά

!!! Ιδιωτική διαιτησία/συμβιβασμός ΟΧΙ θεσμοθετημένα / ελλανοδίκες (υποθέσεις μεταξύ Σπαρτιατών και ξένων)

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ

Ελληνιστική περίοδος: θάνατος Αλεξάνδρου Γ'-ρωμαϊκή κατάκτηση της Αιγύπτου

*αυτόνομη δικαϊκή λειτουργία πόλης-κράτους (χάλκινα νομίσματα Γόρτυνα, λιμάνια Θάσος, μέτρα και σταθμά Αθήνα) + μακεδονικό βασίλειο + νέες μορφές διαπολιτειακών σχηματισμών

*συμβάσεις δικαστικής προστασίας (εξομοίωση δικαίου δύο πόλεων αντισυμβαλλόμενων πολιτών)

ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΒΑΣΙΛΕΙΑ: *αυτόνομες *υποτελείς *ενδοχώρα (μη ανεπτυγμένη ή καθόλου πολιτική οργάνωση)

- ΥΠΟΤΕΛΕΙΣ: *πλήρως εξαρτημένες από το βασιλιά, βασιλικοί νόμοι από βασιλικούς αξιωματούχους *ΜΟΝΟ ευκαιριακά προνόμια *πλαίσιο δικαϊκής αυτονομίας από το βασιλιά-τελική έγκριση νόμων
- ΑΥΤΟΝΟΜΕΣ: *δικαϊκή αυτονομία + βασιλικές επιθυμίες με προστάγματα ή διατάγματα *σπάνιες αντινομίες-ενσωμάτωση των βασιλικών ρυθμίσεων στο νομοθετικό οικοδόμημα
- (ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ): *διαφορετικές ονομασίες στα διάφορα βασίλεια *ευθύνες πέρα από τα όρια των πόλεων: διοίκηση εδαφών, δικαστικές αρμοδιότητες * «Βασιλικοί» δικαστές στις περιοχές εκτός των πόλεων με δημοσιονομικά καθήκοντα

ΣΥΜΠΟΛΙΤΕΙΕΣ: (=είδος χαλαρής συνομοσπονδίας) *ΔΥΟ ΕΠΙΠΕΔΑ *ομοσπονδιακό **επίπεδο:** οργάνωση και δομή της συμπολιτείας, υποχρεώσεις στα κ-μ, αποφάσεις ομοσπονδιακών δικαστηρίων > αντίστοιχων στις πόλεις-κράτη, διαφορές μεταξύ πόλεων μελών, ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΕΣ συμφωνίες μεταξύ συμπολιτείας και τρίτου ***επίπεδο πόλεων-κρατών:** αυτόνομοι δικαιοδοτικοί μηχανισμοί, επίλυση διαφορών μεταξύ των κατοίκων *διαφορές ιδιωτών διαφορετικής πόλης στην ίδια συμπολιτεία: ΕΙΤΕ διμερείς συμφωνίες ΕΙΤΕ «προσκεκλημένοι δικαστές»

«ΠΡΟΣΚΕΚΛΗΜΕΝΟΙ» ΔΙΚΑΣΤΕΣ: (= ομάδες πολιτών που στέλνονταν από τη μία πόλη στην άλλη μετά από αίτηση της τελευταίας)

ΣΚΟΠΟΣ: απόφαση επί υποθέσεων που ο υπάρχων δικαιοδοτικός μηχανισμός δεν μπορούσε να εκδικάσει (εξαιρετικό γεγονός)

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ: *απόφαση της συνέλευσης για το ποιες υποθέσεις-ποια πόλη

*επιτροπή(πρεσβεία) για αίτημα και μεταφορά στην πόλη ΜΕ ΑΣΦΑΛΕΙΑ *συνεργασία των δικαστών με τους τοπικούς αξιωματούχους *στεφάνια και τιμητικά ψηφίσματα (πληροφορίες)

*προσπάθεια συμφιλίωσης-εκδίκαση-έκδοση ΤΕΛΕΣΙΔΙΚΗΣ απόφασης **με βάση το δίκαιο της πόλης που προσκάλεσε**-προσφυγή στο βασιλιά (δεύτερο βαθμός δικαιοδοσίας)

*ΣΥΝΗΘΩΣ: από αυτόνομες πόλεις για τη διατήρηση της αυτοτέλειάς τους ΠΟΤΕ από υποτελείς ή ανεξάρτητες πόλεις

ΑΙΓΥΠΤΟΣ

- Δυναστεία Πτολεμαίου-σεβασμός στις κοινωνικές ιδιαιτερότητες των Αιγυπτίων ΑΛΛΑ ενίσχυση των εποίκων
- Βασιλιάς ανώτατος δικαστής ΜΟΝΟ υποθέσεις βασιλικών εισοδημάτων και προσβολής του προσώπου του βασιλιά
- Υπόλοιπες υποθέσεις: κατώτερα δικαστήρια. *ΣΥΛΛΟΓΙΚΑ: **λαοκρίται** (στρατηγός και αργότερα τρεις ιερείς και εισαγωγέας) **χρηματισταί** (τρία μέλη από το βασιλιά, εισαγωγέας και εκτελεστικό όργανο) **κοινοδίκιον**

- Αυτόνομες πόλεις διαφορετικά δικαστήρια (δέκα δικαστές και εισαγωγέας)
- ΑΤΟΜΙΚΑ: **αξιωματούχοι** (! στρατηγός = επικεφαλής νομού- διοικητικής ενότητας- αστυνομικές και δικαστικές αρμοδιότητες)
- ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΩΝ: **ΑΡΧΙΚΑ** Αιγύπτιοι-σε Αιγυπτίους δικαστές, Έλληνες στο δικαστήριο, διαφορές Ελλήνων-Αιγυπτίων στο κοινοδίκιον **ΕΠΕΙΤΑ** 118 π.Χ. ΠΡΟΣΤΑΓΜΑ Πτολεμαίου Β': ΝΟΜΙΚΗ ΒΑΣΗ Η ΓΛΩΣΣΑ
- Αγροτικοί πληθυσμοί: ειδικά διοικητικά όργανα
- Τρεις ελληνικές πόλεις: αυτονομία

ΕΛΛΗΝΟΦΩΝΕΣ ΕΠΑΡΧΙΕΣ ΤΗΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

- Επέκταση της ρωμαϊκής κυριαρχίας: διαφορετικοί τρόποι ενσωμάτωσης-ΔΥΟ ΚΑΘΕΣΤΩΤΑ: 1. Πόλεις κατακτημένες και υποτελείς (Ρωμαίος διοικητής) 2. Πόλεις που συμάχησαν με τους Ρωμαίους (δικαϊκή αυτονομία)
- Ντόπιοι αγροτικοί πληθυσμοί: δικαιοδοσία ρωμαϊκών διοικητικών αρχών
- Διαίρεση σε επαρχίες υπό την διοίκηση ανθυπάτων (ύπατοι στη Ρώμη)=ανώτατη αρχή
- Επαρχία: διαίρεση σε διοικητικές περιφέρειες
- Δικαστικές συνεδρίες: ο ίδιος ή δικαστές (ή σώματα δικαστών) έκριναν υποθέσεις μεταξύ Ρωμαίων και ξένων
- Ρωμαίος διοικητής: ΟΛΕΣ τις διαφορές μεταξύ Ρωμαίων πολιτών + ποινές (και θάνατος)
- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ: *κανόνες ρωμαϊκού δικαίου *κατάθεση αίτησης σε αξιωματούχο-κατάλογος υποθέσεων *ακρόαση: μίσθωση ειδικευμένοι ατόμου (συνήγορος)-αν δεν υπήρχε ο διοικητής όριζε έναν
- Ελεύθερες/σύμμαχες πόλεις: διατήρηση του μηχανισμού απονομής της δικαιοσύνης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ

- Πλήρη πολιτικά δικαιώματα= πολιτικά και δικαστικά αξιώματα
- ΑΠΟΚΛΕΙΣΤΙΚΑ σε άρρενες (γυναίκες= αστές) ΕΙΤΕ φύσει (ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ και οι δύο γονείς αστοί) ΕΙΤΕ με απονομή (ψήφισμα στην ΕτΔ, εγγραφή στους καταλόγους του δήμου, των φυλών και των φατριών-ΚΥΡΙΩΣ ΤΙΜΗΤΙΚΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΣΙΟ ΔΙΚΑΙΟ/ Ιδιωτικό δίκαιο: επιγαμία, κτήση ακίνητης περιουσίας)
- Συλλογική απονομή σε ΟΛΟΥΣ τους πολίτες μιας άλλης πόλης-νομική συνέπεια: αποφυγή αντίποινων+ υπαγωγή στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων της απονέμουσας
- Στέρηση πολιτικών δικαιωμάτων (ατιμία) από Ηλιαία
- Δικαιώματα και ελευθερίες χωρίς οικουμενικές και καθολικές αξιώσεις-μόνο θεσμική λειτουργία της πόλεως

ΑΛΛΕΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

ΝΟΘΟΙ: *μειωμένα πολιτικά δικαιώματα *όποιος δεν είχε τουλάχιστον ένα γονέα Αθηναίο και δεν προερχόταν από γάμο με εγγύη *ΟΧΙ ΕΞ ΑΔΙΑΘΕΤΟΥ ΔΙΑΔΟΧΗ

ΜΕΤΟΙΚΟΙ: *ξένοι ελεύθεροι πολίτες *υπό την προστασία ενός πολίτη *μετοίκιον (συμβολικός χαρακτήρας) *ελεύθερη συμβατική δραστηριότητα και ορισμένες φορές δικαίωμα εγκτήσεως *ΟΧΙ πολιτικά δικαιώματα *ΟΧΙ δυνατότητα έγερσης δημόσιας αγωγής

ΞΕΝΟΙ: *ούτε πολίτες ούτε μέτοικοι ούτε δούλοι *δικαιώματα από διεθνείς συνθήκες και στην οικονομική ζωή *χορήγηση ΑΣΥΛΙΑΣ (εξαίρεση από τον κανόνα των αντεκδικήσεων)

ΔΟΥΛΟΙ ΚΑΙ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙ: *ΕΙΤΕ γέννηση από γονείς δούλους ΕΙΤΕ αιχμαλωσία στον πόλεμο *όχι υποκείμενο δικαίου ΑΛΛΑ πράγμα έμψυχο κτήμα *ορισμένα θεμελιώδη δικαιώματα: στη ζωή, περιορισμένη ελευθερία για συναλλαγές *ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΗ: θρησκευτική πρακτική (αφιέρωση ή εικονική πώληση σε θεό) Ή δήλωση του κυρίου στην ΕτΔ ή εγγράφως(ελληνιστική περίοδος) *νομική θέση απελεύθερου: σαν μέτοικος + υποχρεώσεις προς τον παλιό κύριο (παράβαση υποχρεώσεων= επαναφορά στο καθεστώς δουλείας)

ΓΥΝΑΙΚΕΣ: *φορέας ορισμένων δικαιωμάτων στον οίκο *ΟΧΙ πολίτης ΟΧΙ πολιτικά δικαιώματα *σύζυγος και πατέρας: κύριος (κηδεμόνας ίδιας και περιουσίας) *θρησκευτική ζωή και ανατροφή παιδιών *θεσμός της επικλήρου

ΣΥΓΓΕΝΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

- Οικογένεια: όχι μόνο το ανδρόγυνο ΑΛΛΑ και οι δούλοι και η περιουσία-λατρευτική και οικονομική μονάδα
- ΝΟΜΙΜΟΣ ΓΑΜΟΣ: *μόνο μεταξύ Αθηναίου πολίτη και γυναίκας Ατθίδος (από την Αττική *πριν το γάμο ΣΥΜΒΑΣΗ (εγγύη= μεταβίβαση δικαιωμάτων από τον κύριο στον γαμπρό) *παράδοση της νύφης (έκδοση) *προίκα
- ΔΙΑΖΥΓΙΟ: *είδη: ο άνδρας αποπέμπει τη γυναίκα (απόπεμψη)/ η γυναίκα εγκαταλείπει την οικογενειακή στέγη (απόλειψη) *μοιχεία: ο άνδρας είναι ΥΠΟΧΡΕΩΜΕΝΟΣ να διαζευχθεί
- ΓΟΝΕΑΣ-ΤΕΚΝΟ: *δυνατότητα έκθεσης από πατέρα (περισυλλογή και υιοθεσία) *επίσημη αναγνώριση την 5^η ή 10^η μέρα σε εορτή-απαγόρευση έκθεσης *εγγραφή στη φατρία την Τρίτη μέρα των Απατουριών ή αργότερα *πατέρας: εξουσία επί των νόμιμων τέκνων, των υιοθετημένων και των αναγνωρισμένων *σοβαρό παράπτωμα: αποκήρυξη απόπεμψη, στέρηση κληρονομικών δικαιωμάτων *υποχρεώσεις: ανατροφή, εκπαίδευση, σεβασμός κληρονομικών δικαιωμάτων
- ΥΙΟΘΕΣΙΑ: ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΗ Αθηναίοι πολίτες και από τις δύο πλευρές *ανήλικος υιοθετούμενος: συναίνεση φυσικού πατέρα *είτε εν ζωή είτε λόγω θανάτου (διαθήκη) *εγγραφή της πράξης σε ειδικά βιβλία *λύση είτε με κοινή συναίνεση, μονομερώς, με αποκήρυξη
- ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: *ΣΚΟΠΏΣ: διατήρηση και συνέχιση του οίκου *εξ αδιαθέτου κληρονομική διαδοχή: συγγενείς του πατέρα και κατιόντες από τους εκ πλαγίου *Σόλων: νόμος περί διαθηκών-περίπτωση όπου ο διαθέτης δεν έχει άρρενες κατιόντες *κληρονομικά δικαιώματα και ο υιοθετούμενος *εκ διαθήκης: ελεύθερη διάθεση περιουσίας-προτεραιότητα στους άρρενες κατιόντες-μέριμνα για θυγατέρες

ΔΙΚΑΙΟ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ (συνάλλαγμα/ Αριστοτέλης: εκούσιο συνάλλαγμα (συμφωνία μεταξύ δύο μερών) ακούσιο συνάλλαγμα (γεγονότα που κατά τον νόμο αποτελούν πηγή ενοχικής ευθύνης)

*συμβατική σχέση: ΟΧΙ συναίνεση μεταξύ των μερών ΟΧΙ υπόσχεση εκπλήρωσης ΑΛΛΑ έννοια της ΖΗΜΙΑΣ (βλάβη, καταστροφή ή προσβολή περιουσιακού αγαθού) *συμβατική ευθύνη: ΜΟΝΟ εάν η μη εκπλήρωση έχει επιφέρει ζημιολογικές συνέπειες στην περιουσία του δανειστή *συστατικό στοιχείο συμβάσεων: η παράδοση του πράγματος *ΑΤΥΠΗ κατάρτιση: έγγραφος τύπος, παρουσία μαρτύρων, όρκος: ΟΧΙ συστατικά- ΑΠΟΔΕΙΚΤΙΚΑ στοιχεία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

*Πολιτεύματα της Ρώμης- τρεις χρονικοί περίοδοι: Βασιλεία, Δημοκρατία, Αυτοκρατορία

ΒΑΣΙΛΕΙΑ:

- Οργάνωση της πολιτείας σε ΓΕΝΗ (ομάδα οικογενειών, πίστη ότι κατάγονται από κοινό πρόγονο) *οργανωμένο σε ΟΙΚΙΣΜΟ *αρχηγός ένας εκλεγμένος γενάρχης με εξουσία στους γεννήτες (μέλη του γένους)
- Σύνδεση με ελεύθερα πρόσωπα, τους ΠΕΛΑΤΕΣ *δεσμός πίστης *ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ του πάτρωνα: ασφάλεια και νομική προστασία, του πελάτη: υπακοή, ένοπλη υπηρεσία και εργασία στους αγρούς του πάτρωνα
- Ομάδα οικονομικά δυνατών γενών ιδρύουν τη ΣΥΓΚΛΗΤΟ (ηγετικό συμβούλιο πατέρων) η οποία αναδεικνύει τον ΒΑΣΙΛΙΑ
- ΒΑΣΙΛΙΑΣ: πολιτική, στρατιωτική, δικαστική, θρησκευτική εξουσία *θέσπιση δικαίου *σύγκληση λαϊκών συνελεύσεων *ΟΧΙ κληρονομική
- Τρεις φυλές, δέκα φράτρες (τριάντα φράτρες σύνολο: στη φρατρική συνέλευση-εξουσιαστική υπεροχή των γεναρχών)
- 620 π.Χ κατάληψη της Ρώμης από τους Ετρούσκους-αλλαγές- αναδιοργάνωση: τελετή χάραξης των ορίων της πόλης: σε εντός (πολιτική εξουσία) και εκτός (στρατιωτική εξουσία)
- Η Σύγκλητος αποδυναμώνεται και αναδεικνύεται ο ρωμαϊκός στρατός ως πολιτική δύναμη (λοχίτιδα συνέλευση)
- 509 π.Χ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΗ- αντιπαράθεση μεταξύ παλαιάς αριστοκρατικής και νέας λαϊκής δύναμης

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ:* ανατροπή της βασιλείας: ανώτατοι άρχοντες οι ΔΥΟ ΥΠΑΤΟΙ

*επιλέγονται από την παλιά αριστοκρατία των πατρικίων *ΑΔΙΑΙΡΕΤΗ η υπέρτατη εξουσία (imperium) με εναλλαγή, ΧΩΡΙΣ δικαίωμα αρνησικυρίας

ΟΙ ΑΡΧΟΝΤΕΣ:

- ΟΛΟΙ διαθέτουν potestas (εξουσία: θέσπιση διατάξεων και δικαίωμα μερικού καταναγκασμού) *ΜΟΝΟ οι ύπατοι, οι πραίτορες και ο δικτάτορας διαθέτουν imperium (απόλυτη εξουσία: σύγκληση Συγκλήτου, λαϊκών συνελεύσεων, προεδρία στις συνεδριάσεις τους, δικαίωμα δικαιοδοσίας και απεριόριστου καταναγκασμού-θανατική ποινή) *τιμητές, αγορανόμοι και ταμίες ΜΟΝΟ potestas

- Θανατική καταδίκη: ακύρωση ΜΟΝΟ από τη λοχίτιδα συνέλευση μετά από προσφυγή στο λαό
- Αξιώματα των αρχόντων: *ενιαύσια θητεία (εξαίρεση οι τιμητές και ο δικτάτορας) *δύο ή περισσότεροι μαζί με χωρισμό της εξουσίας είτε καθ'ύλην είτε κατά χρόνο (αρχή της συλλογικότητας) *αξιώματα= απονομή τιμής ΑΡΑ ΟΧΙ ΜΙΣΘΟΣ
- Εκλογή στις λαϊκές συνελεύσεις
- ΑΡΧΙΚΑ: σειρά των αξιωμάτων (ταμίας, αγορανόμος, πραίτορας, ύπατος) ΕΠΕΙΤΑ: όριο ηλικίας + προϋπόθεση ισοετούς στρατιωτικής υπηρεσίας (ζετία ανάμεσα στις διαδοχικές καταλήψεις αξιωμάτων)
- Κυριότεροι άρχοντες: **ύπατοι** (ανώτατη αρχή), **πραίτορες** (δικαιοδοτικές αρμοδιότητες), **ταμίες** (δημοσιονομικά καθήκοντα), **αγορανόμοι** (δικαιοδοτικά και αστυνομικά καθήκοντα), **τιμητές** (απογραφή των πολιτών) και **δικτάτωρ** (έκτακτη και σπουδαία απειλή-λήξη θητείας [όχι >6μηνο] με συμπλήρωση σκοπού ή λήξη θητείας υπάτων)

ΟΙ ΔΗΜΑΡΧΟΙ

- ΟΧΙ άρχοντες της Δημοκρατίας: ΟΥΤΕ imperium ΟΥΤΕ potestas ΑΛΛΑ δημαρχική εξουσία
- Δικαίωμα αρνησικυρίας: παρακώληση ή ανατροπή αποφάσεων και πράξεων των αρχόντων
- Ιερό πρόσωπο και απαραβίαστη εξουσία- ΟΧΙ καταναγκασμός
- ΜΟΝΟ άλλος δήμαρχος ανέτρεπε απόφαση δημάρχου
- Αρμοδιότητες: σύγκληση και προεδρία συνέλευσης πληβείων και Συγκλήτου

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ

- Συλλογικό όργανο της ρωμαϊκής πολιτείας
- Επιλογή των μελών από τους ΥΠΑΤΟΥΣ και αργότερα τους ΤΙΜΗΤΕΣ (εγγραφή-διαγραφή σε καταλόγους)
- ΙΣΟΒΙΟ αξίωμα- ασυμβίβαστο με επάγγελμα εμπόρου ή ταπεινές δραστηριότητες
- ΟΧΙ οι απελεύθεροι
- Αρμοδιότητα: επικύρωση των αποφάσεων των λαϊκών συνελεύσεων ΕΠΙΣΗΣ: δημόσια οικονομικά, εξωτερικές υποθέσεις, λατρευτικές εκδηλώσεις, διοίκηση επαρχιών, κήρυξη της πολιτείας σε κατάσταση ανάγκης

ΛΑΙΚΕΣ ΣΥΝΕΛΕΥΣΕΙΣ

- ΦΡΑΤΡΙΚΗ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ: *ψήφιση φρατρικού νόμου (απονομή της υπέρτατης εξουσίας στους αντίστοιχους άρχοντες- από λοχίτιδα συνέλευση) *δημόσια διαθήκη *εισποίηση
- ΛΟΧΙΤΙΔΑ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ: *εκτός της Ρώμης (≠ φρατρική συνέλευση) *προεδρία: οι άρχοντες με imperium (ύπατοι) *εκλογή ανώτερων αρχόντων *ψήφιση νόμων των αρχόντων που την συγκαλούσαν *κρίση για κεφαλική ποινή
- ΦΥΛΕΤΙΔΑ ΣΥΝΕΛΕΥΣΗ: * εντός της πόλης *μέλη από 35 φυλές *σύγκληση από άρχοντες με imperium (πραίτορες) *εκλογή των κατώτερων αρχόντων *κρίση για επιβολή προστίμου *ψήφιση νόμων

- ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ ΤΩΝ ΠΛΗΒΕΙΩΝ: *ΟΧΙ συνέλευση του ρωμαϊκού λαού- ΜΟΝΟ των πληβείων * εκλογή δημάρχων και αγορανόμων των πληβείων *ψήφιση των ψηφισμάτων των πληβείων

!!!αρχή της διαφωνίας ή συμφωνίας: ΟΧΙ δικαίωμα συζήτησης ΜΟΝΟ διατύπωση αποδοχής ή απόρριψης

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ

1. ΗΓΕΜΟΝΙΑ

- Οκτάβιος, νίκη στο Άκτιο, «ηγεμόνας» από Σύγκλητο
- Μεταμόρφωση του πολιτεύματος: ΟΛΕΣ οι εξουσίες στο πρόσωπο του ηγεμόνα (αυτοκράτορα) + μεγάλος αρχιερέας, ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΕΠΙΦΑΣΗ (λαϊκές συνελεύσεις, Σύγκλητος) -ΜΟΝΑΡΧΙΚΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ
- ΗΓΕΜΟΝΑΣ: *ανώτατος άρχοντας του κράτους *αρχηγός του στρατού *επικεφαλής της διοίκησης (κεντρικές γραμματειακές μονάδες-γραφεία: οικονομική διαχείριση, αναφορές προς και από τον ηγεμόνα, ανακρίσεις) *νομοθετική εξουσία: ηγεμονικές διατάξεις *δικαστική εξουσία πρώτου ή δεύτερου βαθμού *ΗΓΕΜΟΝΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ: συμβουλευτικός και όχι δεσμευτικός χαρακτήρας
- ΚΥΡΙΟΤΕΡΟΙ ΥΠΑΛΛΗΛΟΙ: *έπαρχος της πόλης (διοίκηση της Ρώμης, τήρηση της τάξης, δικαστικά καθήκοντα και ποινική δικαιοδοσία) *έπαρχος του πραιτορίου (υπόλοιπη επικράτεια, διοικητικά και δικαστικά καθήκοντα, ΟΧΙ δικαίωμα έφεσης) *έπαρχος εφοδιασμού *νυκτέπαρχος (αστυνομικά καθήκοντα)
- ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ: πλήρης έλεγχος του Ηγεμόνα: εγγραφή και διαγραφή από καταλόγους, σύγκληση και προεδρία- ΜΟΝΟ διοικητικές και ποινικές αρμοδιότητες
- Μεγάλη επέκταση = εκρωμαϊσμός του κράτους (αποτελεσματική διακυβέρνηση και σταθερότητα) ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: **Διάταγμα του Καρακάλλα** (ρωμαϊκή υπηκοότητα σε όλους τους ελεύθερους κατοίκους της επικράτειας) ΚΑΙ κάμψη της αντίστασης των τοπικών δικαίων έναντι του ρωμαϊκού

2. ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ

- Διοκλητιανός: *διοικητική αναδιοργάνωση του κράτους *απολυταρχικός χαρακτήρας- αυτοκράτορας με απεριόριστη εξουσία- λατρεύεται ως ζωντανός θεός *σύστημα Τετραρχίας (περιφέρεια σε δύο τμήματα/διοίκηση από **αύγουστο** και **καίσαρα**)
- Το σύστημα κατέρρευσε: ανάδειξη Μ. Κωνσταντίνου *ενότητα κράτους *αυτοκράτορας η μόνη πηγή εξουσίας + αυτοκρατορικό συμβούλιο *γραφεία υπό τη διοίκηση ανώτατου αυτοκρατορικού υπαλλήλου *σημαντική θέση: ‘ (νομικός, αναπλήρωση αυτοκράτορα, σύνταξη διαταγμάτων), **έπαρχοι των πραιτορίων**(δικαστικές αρμοδιότητες), **έπαρχος της πόλεως** (δημόσια τάξη, ποινικά καθήκοντα, προεδρία Συγκλήτου, δημοσίευση διαταγμάτων)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Ρωμαϊκό Δίκαιο: *ΕΙΤΕ άγραφο δίκαιο (πάτρια ήθη, αρχέγονη θρησκευτικότητα) ΕΙΤΕ γραπτό δίκαιο (πρώτα γραπτά νομοθετικά κείμενα- Δωδεκάδελτος Νόμος) *βασικότερη διάκριση: **ius civile** (ΜΟΝΟ μεταξύ Ρωμαίων πολιτών) **ius gentium** (για όλους τους λαούς)

*δίκαιο μη ρωμαϊκής προέλευσης (τοπικό δίκαιο) *μεθοδολογική διαίρεση: αρχαϊκό, προκλασικό, κλασικό, μετακλασικό

ΒΑΣΙΛΕΙΑ: *εθιμικό δίκαιο *δικαιοδοτικές κρίσεις του βασιλιά-μεταγενέστερη παράδοση των βασιλικών νόμων *τυπικότητα και αυστηρότητα

ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ:

ΝΟΜΟΣ (lex):

- Κύρια πηγή δικαίου (=κανόνας δικαίου από τις λαϊκές συνελεύσεις μετά από πρόταση άρχοντα)
- ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ: *πρόσκληση άρχοντα για σύγκληση της συνέλευσης-γνωστοποίηση του νόμου ΤΟΥΛΑΧΙΣΤΟΝ τρεις εβδομάδες πριν τη ψήφιση (διαβουλεύσεις πολιτών)
*σύγκληση της συνέλευσης-διατύπωση ερώτησης από τον άρχοντα (lex rogata)
*ψηφοφορία για έγκριση ή απόρριψη (ΟΧΙ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΗΣ)
*ανακοίνωση αποτελέσματος-έναρξη ισχύος του νόμου
- ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ: όνομα προτείναντος, συνέλευσης, τόπος και χρόνος, κείμενο νόμου, κύρωση με τα αποτελέσματα παράβασης
- Διάκριση: *τέλειοι (leges perfectae)=ακυρότητα παρανομιών *ημιτελείς (leges minus quam perfectae)=ΟΧΙ ακυρότητα ΑΛΛΑ ποινή *ατελείς (leges imperfectae)= ΟΥΤΕ ποινή ΟΥΤΕ ακυρότητα ΜΟΝΟ ένσταση
- ΕΠΙΣΗΣ: νόμοι από άρχοντες μετά από εξουσιοδότηση (για οργάνωση επαρχίας ή ίδρυση αποικίας)
- 286 π.Χ. πληβειακά ψηφίσματα= νόμοι (διαφορά: πληβειακές συνελεύσεις και πρόταση από δημάρχους)

ΔΩΔΕΚΑΔΕΛΤΟΣ ΝΟΜΟΣ

- Ένα από τα σημαντικότερα νομοθετικά μνημεία (ΠΡΩΤΟΣ ψηφισμένος νόμος)
- Ιστορικό πλαίσιο: *αγώνες πληβείων εναντίον των πατρικίων-οι πατρίκιοι αναθέτουν σε δεκαμελή επιτροπή (δεκανδρία) καταγραφή και κωδικοποίηση του άγραφου εθιμικού δικαίου *σύνταξη κώδικα νόμων-χάραξη σε ΔΕΚΑ ΔΕΛΤΟΥΣ-κύρωση από τη λοχίτιδα συνέλευση *επόμενο έτος: ΠΑΛΙ δεκαμελής επιτροπή (+πληβείοι)-συμπλήρωση κώδικα με διατάξεις σε ΔΥΟ ΔΕΛΤΟΥΣ (ΔΩΔΕΚΑΔΕΛΤΟΣ ΝΟΜΟΣ) *πιθανολογείται η ελληνική επίδραση
- Σημαντική νίκη των πληβείων: περιόρισε τους πατρικούς υπάτους στην άσκηση της δικαστικής εξουσίας (αυθαίρετη εφαρμογή των εθιμικών κανόνων-αποκλειστική γνώση του δικαίου από τους πατρικούς ποντίφικες) ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΠΑΤΡΙΚΙΩΝ: αποκλεισμός των πληβείων από το υπατικό αξίωμα και απαγόρευση της επιγαμίας
- ΠΕΡΙΠΤΩΣΙΟΛΟΓΙΑ: χαρακτηριστικό του περιεχομένου της κωδικοποίησης
- *Βασικές περιπτώσεις χορήγησης ένδικου βοηθήματος (αγωγής) *Ιδιωτικό δίκαιο: οικογενειακό, εμπράγματο, ενοχικό, κληρονομικό *Δημόσιο δίκαιο: αρμοδιότητα επιβολής της θανατικής ποινής στη λοχίτιδα συνέλευση και ισχυρή εξουσία των δημάρχων

ΕΘΙΜΟ: εξακολουθεί να αποτελεί πηγή δικαίου/ περιορίζεται με την κωδικοποίηση/ δεν εξαφανίζεται τελείως

ΔΙΑΤΑΓΜΑΤΑ ΑΡΧΟΝΤΩΝ:

- Άρχοντες με εξουσία: διατάγματα (edicta, ήδικτα) ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΑ προφορικά ΑΡΓΟΤΕΡΑ σε λεύκωμα= ΝΕΑ ΠΗΓΗ ΡΩΜΑΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ (!Διατάγματα πραιτόρων, αγορανόμων και διοικητών των επαρχιών)
- Πραιτορικό ήδικτο (σώμα κειμένου από διατάγματα πραιτόρων που περιελάμβαναν ένδικα βοηθήματα-ΑΓΩΓΕΣ) : ελευθερία του πραιτόρα στη δημιουργία ένδικων βοηθημάτων (αρμοδιότητα: βοήθεια, συμπλήρωση, διόρθωση του ius civile με ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΝΕΩΝ ΑΓΩΓΩΝ)
- ΠΡΩΤΑ επιμέρους αγωγές ΜΕΤΑ αντίστοιχα δικαιώματα

ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ: ΟΧΙ πηγές δικαίου

ΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ:

- Θρησκευτική εξουσία από το βασιλιά στους αρχιερείς (απόκρυφη γνώση και μυστική φύλαξη των αρχαίων νομικών τύπων)
- Μετά τη σύνταξη του Δωδεκάδελτου: γραμματική ερμηνεία του νομοθετήματος (βάσεις νομικής επιστήμης)
- Είσοδος πληβείων στο ποντιφικό σώμα: δημόσιες γνωμοδοτήσεις από άτομα ανώτερων τάξεων ΟΧΙ ΜΟΝΟ ιερατικής ΑΛΛΑ ΚΑΙ πολιτικής δράσης ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑ: έργο των προκλασικών νομικών (θεμέλια ρωμαϊκής επιστήμης δικαίου)
- Επίδραση του νομικού πολιτισμού των ελληνικών πόλεων

ΗΓΕΜΟΝΙΑ: *επιβιώνουν οι παλαιές πηγές δικαίου + νέες πηγές *λαϊκές συνελεύσεις: νομοθετική παραγωγή κάτω από τον έλεγχο του ηγεμόνα-νόμοι = έκφραση της ηγεμονικής βούλησης (ηγεμονικοί νόμοι) *τοπικά δίκαια-ισχύς εθιμικών κανόνων: περιορίζεται με το Διάταγμα του Καρακάλλα- ΑΡΓΟΤΕΡΑ απαγόρευση των τοπικών εθίμων *διατάγματα αρχόντων: χάνουν τη ζωτικότητά τους ΟΜΩΣ Ανδριανός στον νομικό Ιουλιανό: κωδικοποίηση του πραιτορικού ηδίκτου (διαρκές ήδικτο: αντικείμενο ερμηνείας των νομομαθών)

ΗΓΕΜΟΝΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ:

1. δικαστικές αποφάσεις
2. διατάγματα προς το σύνολο ή τμήμα του κράτους
3. απαντήσεις (γνωμοδοτήσεις) σε ερωτήματα νομικού περιεχομένου
4. οδηγίες διοικητικού περιεχομένου

ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΑ ΔΟΓΜΑΤΑ:

- Νομοθετικές πράξεις/ αυτοτελής πηγή δικαίου
- Υποβάθμιση λαϊκών συνελεύσεων: δικαιοπλαστική δραστηριότητα Συγκλήτου
- ΑΡΓΟΤΕΡΑ επισκιάζεται από τη νομοθετική βούληση του Ηγεμόνα

ΕΠΙΣΗΜΕΣ ΓΝΩΜΟΔΟΤΗΣΕΙΣ ΝΟΜΟΜΑΘΩΝ:

- Νομικοί από τους κύκλους των συγκλητικών-γνωμοδοτήσεις μετά από σχετική ερώτηση ιδιωτών
- Αύγουστος: προνόμιο παροχής δημόσιας γνωμοδότησης σε ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΟΥΣ νομομαθείς (ΜΟΝΟ αυτές οι γνωμοδοτήσεις φέρουν το κύρος του ηγεμόνα)

- ΟΧΙ δεσμευτικές, μεγάλη βαρύτητα *Ανδριανός: ΔΕΣΜΕΥΤΙΚΟΤΗΤΑ γνωμοδοτήσεων υπό προϋποθέσεις
- Υποχώρηση του θεσμού: γνωμοδοτήσεις από τον ίδιο τον ηγεμόνα (rescripta + συμβούλιο από διακεκριμένους νομικούς)

[ΚΛΑΣΙΚΗ ΡΩΜΑΙΚΗ ΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: *Ηγεμονία- άνθιση της νομικής επιστήμης (κλασική περίοδος του Ρωμαϊκού δικαίου) *μεγάλη ώθηση η γνωμοδοτική δραστηριότητα των νομομαθών και αργότερα η σύνταξη δημοσίων εγγράφων νομικού περιεχομένου από το συμβούλιο του ηγεμόνα *περιπτωσιολογική μέθοδος ΑΛΛΑ επίδραση ελληνικής ρητορικής: αρχές της ηθικής, διασταλτική ερμηνεία και αναλογική εφαρμογή *δύο σχολές: Σαβινιανών και Προκουλιανών *εξαιρετική συγγραφική παραγωγή]

ΔΕΣΠΟΤΕΙΑ:

ΕΠΑΡΧΙΑΚΑ ΕΘΙΜΑ:

- Μετακλασική περίοδος: αναγκαστικός χαρακτήρας του εθίμου (υπό προϋποθέσεις)- σημαντική επιρροή στο Ρωμαϊκό Δίκαιο ΚΥΡΙΩΣ στον Ανατολικό χώρο
- Υποχώρηση του επιπέδου της νομικής επιστήμης ΚΥΡΙΩΣ στο δυτικό τμήμα: εκχυδαϊσμένο Ρωμαϊκό Δίκαιο ως εθιμικό (καθημερινή νομική πρακτική-αλλοιωμένο και απλοποιημένο δίκαιο)

ΤΟ ΠΑΛΑΙΟ ΔΙΚΑΙΟ: Συγγράμματα παλαιών ΚΥΡΙΩΣ κλασικών νομομαθών *ΠΡΟΒΛΗΜΑ: τεράστιος όγκος κειμένων με αντιφάσεις, δυσκολονόητα χωρία και εξεζητημένο ύφος *ΛΥΣΗ: Θεοδόσιος Β' :Νόμος των Αναφορών ή Αναφορικός νόμος

[ΝΟΜΙΚΗ ΕΠΙΣΤΗΜΗ: *ΔΥΟ σημαντικοί σταθμοί: α. ΟΧΙ ΠΙΑ προνόμιο δημόσιας γνωμοδότησης (απορρόφηση από το αυτοκρατορικό συμβούλιο) β. Ίδρυση Νομικών σχολών (επέκταση του κράτους-Διάταγμα Καρακάλλα: ανάγκη για γνώση του δικαίου) *συμπληματικά έργα (=επιτομές ή συλλογές χωρίων του παλαιού δικαίου) *Ανατολή (≠ Δύση): διαφύλαξη της κληρονομιάς της κλασικής περιόδου +ελληνικά δικαϊκά στοιχεία + Χριστιανισμός = απέναντι στην περιπτωσιολογία -γενίκευση, αφηρημένες έννοιες, διακρίσεις, συστηματοποίηση]

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΞΕΙΣ ΚΑΙ ΚΩΔΙΚΟΠΟΙΗΣΕΙΣ: *Υποχώρηση των πηγών δικαίου προς όφελος της αυτοκρατορικής νομοθετικής εξουσίας *Νόμος= αυτοκρατορική διάταξη (γενική ή ειδική) *αυτοκρατορικά διατάγματα: στο τμήμα του οποίου ο αυτοκράτορας τα εξέδωσε * Θεοδοσιανός Κώδικας: ισχύς διατάξεων σε ολόκληρη της αυτοκρατορία *γλώσσα: λατινικά (εξάιρεση: ελληνικά) *αύξηση αριθμού των αυτοκρατορικών διαταγμάτων: ανάγκη για συστηματοποίηση *πρώτες προσπάθειες: πρωτοβουλία ιδιωτών (Γρηγοριανός και Ερμογενειανός Κώδικας- ΟΧΙ επίσημες κωδικοποιήσεις, βοηθήματα στο έργο των νομικών) *5^{ος} αιώνας μ.Χ. Θεοδοσιανός κώδικας και ιουστινιάνεια κωδικοποίηση (Ιουστινιάνειος Κώδικας, Πανδέκτης, Εισηγήσεις)

ΘΕΟΔΟΣΙΑΝΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ:

- 438 μ.Χ. Θεοδόσιος Β' πρώτη επίσημη κωδικοποίηση με ισχύ και στις δύο διοικητικές περιφέρειες του κράτους
- Θεματική κατάταξη σε βιβλία και τίτλους/απαλοιφή αντιθέσεων και παρωχημένων ρυθμίσεων

- Εργασίες για την εκπόνηση: 429 με ευρύτερο αρχικό σχέδιο (+ δύο ιδιωτικοί κώδικες του 3^{ου} αιώνα + αποσπάσματα από το *ius vetus*) ΔΕΝ ΕΠΙΤΕΥΧΘΗΚΕ
- ΜΟΝΟ μη κωδικοποιημένοι νόμοι 312-438
- Γλώσσα: λατινικά (εξαίρεση ΜΙΑ ΜΟΝΟ διάταξη: ελληνικά)

ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΕΙΟΣ ΚΩΔΙΚΑΣ:

- Νέος κώδικας: τρεις παλαιότεροι (Γρηγοριανός, Ερμογενειανός, Θεοδοσιανός) + νεότερες, μη κωδικοποιημένες διατάξεις (τροποποιήσεις)
- Κατάταξη σε βιβλία και τίτλους με θεματικά κριτήρια
- Δημοσίευση ως νόμος το 529 ΑΛΛΑ σημαντική νομοθετική δραστηριότητα: ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΔΟΣΗ το 534
- Μεγαλύτερο μέρος στη λατινική ΑΛΛΑ ΚΑΙ διατάξεις στα ελληνικά

ΠΑΝΔΕΚΤΗΣ:

- Μεγαλύτερο από τα τρία μέρη της ιουστινιανείας κωδικοποίησης
- 50 βιβλία: αποσπάσματα από έργα Ρωμαίων νομικών που μνημονεύονται τον Αναφορικό Νόμο
- Σκοπός: ΚΑΤΑΡΓΗΣΗ του Αναφορικού Νόμου ΥΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ των συγγραμμάτων ΩΣΤΕ το *ius vetus*: ΜΟΝΟ σε κωδικοποιημένη μορφή
- Βιβλία και τίτλοι με θεματικά κριτήρια (μνεία σε όνομα και έργο του Ρωμαίου νομικού)
- Εξ ολοκλήρου στα λατινικά
- ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ: κατά πόσο το κείμενο του Πανδέκτη ταυτίζεται με τα πρωτότυπα: εξουσία της συντακτικής επιτροπής να κάνουν επεμβάσεις ?πόσο μεγάλη ήταν η έκταση των παρεμβλημάτων?
- ΣΗΜΕΡΑ: ΟΧΙ τόσο δραστικές παρεμβάσεις/κείμενο Πανδέκτη: αρκετά πιστό στα πρωτότυπα
- Δημοσίευση ως νόμος τα 533

ΕΙΣΗΓΗΣΕΙΣ:

- Εισαγωγικό διδακτικό εγχειρίδιο (533)/ αντικατάσταση του ομώνυμου του Γάιου
- Διατυπωμένο σαν να δίδασκε ο ίδιος ο αυτοκράτορας
- ΟΧΙ ΜΟΝΟ διδακτικό βοήθημα ΑΛΛΑ ΚΑΙ ισχύς νόμου

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

ΠΡΑΙΤΟΡΕΣ:

- Αξιωματούχοι αρμόδιοι για την απονομή της δικαιοσύνης
- Αυξημένη εξουσία (*potestas* και *imperium*)
- Δημοκρατία: εκλογή από τη λαϊκή συνέλευση/Ηγεμονία: διορισμός από τη Σύγκλητο
- ΔΕΝ πρέπει να ασχολούνται με τα επουσιώδη
- Praetor urbanus: εκδίκαση αστικών διαφορών μεταξύ Ρωμαίων/ praetor peregrinis: διαφορές μεταξύ Ρωμαίων και ξένων ή ξένων
- Προοδευτικά: παραπάνω καθήκοντα σε 16 πραιτορες

ΠΡΑΙΤΟΡΙΚΟ ΗΔΙΚΤΟ-ΓΕΝΙΚΑ:

- Ήδικτο: δημόσια γραφή ή εντολή ή οδηγία από άρχοντες, δεσμευτική για τους αποδέκτες της, πηγή δικαίου («πολιτικό» πρόγραμμα, δεσμεύσεις για την απονομή της δικαιοσύνης)
- *ius edicendi*= δικαίωμα έκδοσης ηδίκτων/σε όλους τους άρχοντες της Ρώμης
- Κατάλογος δικαιωμάτων μέσω της παροχής ένδικων βοηθημάτων/ ΟΧΙ καθεαυτό νομοθετική εξουσία ΑΛΛΑ καθορισμός του εύρους της δικαστικής προστασίας: όλες οι κατηγορίες υποθέσεων/διεύρυνση του πεδίου απονομής της δικαιοσύνης

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ:

- Κάθε νέος πραιτορας: δικό του ήδικτο ΧΩΡΙΣ δέσμευση από τους προκατόχους (ΣΥΝΗΘΕΣ: υιοθέτηση μεγάλου μέρους των κανόνων/ αυτούσιος ο βασικός κορμός/ ασφάλεια δικαίου-πρακτικά ζητήματα)
- ΕΤΣΙ: προσθήκες ή αφαιρέσεις στο ήδικτο του προκατόχου + συμβουλές των νομομαθών
- Νέα ένδικα μέσα και βοηθήματα (νέα αγωγή: στον ενάγοντα/ νέα ένσταση (στον εναγόμενο))
- ΕΞΑΙΡΕΤΙΚΑ ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΔΥΝΑΤΟΤΗΤΑ: «δικαίωμα» ΟΧΙ αφηρημένη έννοια- υπόσταση μόνο στο μέτρο όπου μπορούσε να τύχει έννομης προστασίας
- Νέα αγωγή ή ένσταση: νέο ουσιαστικό έννομο δικαίωμα

ΣΗΜΑΣΙΑ: (*ius honorarium/praetorium*)

- Εισαγωγή θεμελιωδών νομικών εννοιών (καλή πίστη, δόλος, ισότητα)
- Βελτίωση του δικαίου και της απονομής της δικαιοσύνης
- Ευελιξία: οι νέες διατάξεις δοκιμάζονταν στην πράξη πριν παγιωθούν
- Πραιτορας: η ζωντανή φωνή του δικαίου
- Ενσωμάτωση νομικών εθίμων, προσαρμογή στα δεδομένα των καιρών/αλληλεπίδραση με τα δίκαια των κατακτημένων λαών ΚΥΡΙΩΣ των ελληνόφωνων, χαλάρωση της τυπικότητας/αυστηρότητας

ΤΕΛΟΣ ΠΡΑΙΤΟΡΙΚΩΝ ΗΔΙΚΤΩΝ: 130 μ.Χ. Ανδριανός στον Ιουλιανό: κωδικοποίηση του πραιτορικού ηδίκτου (διαρκές ήδικτο)/ μπορούσε να αλλάξει ΜΟΝΟ με απόφαση του ηγεμόνα

ΔΙΚΑΣΤΙΚΕΣ ΑΡΜΟΔΙΟΤΗΤΕΣ ΠΡΑΙΤΟΡΩΝ: *ΚΥΡΙΑ αρμοδιότητα: προετοιμασία αστικής δίκης (προδικαστικές πράξεις: πρώτο από τα δύο στάδια της ρωμαϊκής δίκης *ΕΓΚΡΙΣΗ της χορήγησης ή μη ένδικου μέσου *καθορισμός δικαστή (κυρίως διαδικασία) *διαπίστωση αν τα πρόσωπα νομιμοποιούνταν ως ενάγοντας και εναγόμενος: ΑΝ ΟΧΙ- άρνηση χορήγησης αγωγής/ ΑΝ ΝΑΙ-έκδοση της formula ***formula** (σύνοψη δικογράφου)= γραπτή οδηγία λίγων γραμμών προς το δικαστή με εντολή και εξουσιοδότηση να κρίνει την υπόθεση (ίσως και ορισμός αποζημίωσης)/ΣΚΟΠΟΣ: το προς κρίση ζήτημα διατυπωμένο με σαφήνεια και απλότητα ΟΜΩΣ κρίση ουσίας: στο δικαστή ΣΤΑ ΠΛΑΙΣΙΑ της formula *επιλογή δικαστή: συμφωνία αντιδίκων από πολίτες κύρους (ειδικός κατάλογος) ΑΛΛΙΩΣ από πραιτορα (+δικαίωμα εξαίρεσης) *ΤΕΛΙΚΗ συμφωνία= συμφωνία εφαρμογής της απόφασης + ΟΧΙ δικαίωμα έφεσης *αστικές υποθέσεις: ένας ή περισσότεροι δικαστές *έναν διάδικος ξένος- ξένος δικαστής

EXTRA ORDINEM:

- Ηγεμονία: απονομή της δικαιοσύνης σε ανώτερους διοικητικούς υπαλλήλους ή δικαστές/ απόφαση ΣΕ ΕΝΙΑΙΑ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ
- Δικαστής ΟΧΙ από τα μέρη ΑΛΛΑ μέρος υπαλληλικής ιεραρχίας: έφεση κατά της απόφασης
- Αποδεικτικά στοιχεία: έγγραφα > μαρτυρικές καταθέσεις (κοινωνική θέση μάρτυρα)
- Ποινή: ελεύθερα από το δικαστή (υπόψη υποκειμενικά στοιχεία)
- Απονομή χάρης: προνόμιο του ηγεμόνα

ΔΗΜΑΡΧΟΙ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: *πρόσβαση στο αξίωμα ΜΟΝΟ οι πληβείοι *προστάτες του λαού-αντιστάθμισμα στην εξουσία των πατρικίων και της Συγκλήτου *δέκα/ εκλογή από τις συνελεύσεις των πληβείων *ιερό και απαραβίαστο πρόσωπο/δικαίωμα αρνησικυρίας στις αποφάσεις των αρχόντων *κρίση των τέως υπάτων για κατάχρηση εξουσίας (δικαίωμα επιβολής θανατικής ποινής + κρίση λαϊκής συνέλευσης) *εξουσία επιβολής του δικαιώματος αμφισβήτησης της νομιμότητας των ενεργειών του άρχοντα (provocatio ad populum)/ αξιολόγηση γεγονότων: αποτελεσματική προστασία (auxilium) *ΑΡΓΟΤΕΡΑ: ενσωμάτωση της δημαρχικής εξουσίας στην εξουσία του Αύγουστου: το αξίωμα συνεχίζει να υφίσταται αλλά ΟΧΙ ΠΙΑ ανεξαρτησία και αποτελεσματικότητα

ΔΙΟΙΚΗΤΕΣ ΕΠΑΡΧΙΩΝ ΚΑΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: *διοίκηση επαρχιών σε ύπατους και πραίτορες (ονομάζονται ΑΝΘΥΠΑΤΟΙ) *έδρα του διοικητή: πραιτόριο *επιμέρους διοικητικές περιφέρειες: conventa/ στις έδρες τους: απονομή της δικαιοσύνης (σημαντικότερο καθήκον διοικητή) *δυνατότητα και τρίτων δικαστών *ήδικτα για Ρωμαίους πολίτες στην επαρχία τους *ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ (πληροφορίες από Αίγυπτο): αίτηση στο Ρωμαίο αξιωματούχο/κλήτευση εναγόμενου-εγγραφή της υπόθεσης σε κατάλογο/ραβδούχοι: οδηγούν τον εναγόμενο στο διοικητή/δικηγόροι/υποχρέωση διοικητή να ορίσει συνήγορο/απόφαση στα δημόσια αρχεία *διαφορές αστικές, διοικητικές, ποινικές *ΑΡΧΙΚΑ: θανατική ποινή μόνο από δικαστήριο της Ρώμης ΕΠΕΙΤΑ: δικαίωμα επιβολής θανατικής ποινής στους διοικητές *ΔΕΝ αντικαταστάθηκαν πλήρως τα ελληνικά δικαστήρια *παράπονα για καθυστερήσεις

ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ: *δικαίωμα προσφυγής στα δικαστήρια-ιδιότητα Ρωμαίου πολίτη
*Δημοκρατία: απονομή δικαιοσύνης: αστική (judicia privata)/ποινική (judicia publica)

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ: πράξεις κατά της δημόσιας τάξης/ προστατευόμενο αγαθό: η κοινωνική συνοχή ΟΧΙ τα ανθρώπινα δικαιώματα/ ΣΥΝΗΘΩΣ: μονομελές δικαστήριο (πολιτεία + συμφωνία αντιδίκων)/πολυάριθμα δικαστήρια ΜΟΝΟ αντιδικίες με μεγάλο οικονομικό αντικείμενο

ΛΑΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ: ρωμαϊκός λαός ως δικαστής στις λαϊκές συνελεύσεις/ δικαίωμα προσφυγής σε κάθε καταδικασμένο σε θανατική καταδίκη/ δεύτερος βαθμός εκδίκασης έσχατης προδοσίας

ΠΟΙΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ: **συζητητικό σύστημα:** βάρος της κίνησης της δίκης σε κάθε πολίτη (ΟΧΙ εισαγγελικές αρχές)/ ΔΥΟ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ: ήσσονος σημασίας αδικήματα: χαμηλόβαθμοι άρχοντες, τριμελής σύνθεση ΕΝΩ σοβαρά αδικήματα: πολυάριθμα δικαστήρια (μόνιμα [εφόσον προεδρεύονται από πραίτορες] ποινικά δικαστήρια: ΑΝΤΙΚΑΘΙΣΤΟΥΝ την αρμοδιότητα των λαϊκών συνελεύσεων-απειλή για τη δημόσια ασφάλεια/ καθ'ύλην αρμοδιότητα για ΣΥΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ εγκλήματα (κάθε δικαστήριο για διαφορετικό έγκλημα)

PRAEFECTUS URBANUS (έπαρχος πόλης): αναμόρφωση αξιώματος από Αύγουστο / αρμοδιότητες: δημοσίευση ηγεμονικών νόμων, τήρηση της τάξης, αστυνόμευση, δικαστικά καθήκοντα, διαφορές μεταξύ προσώπων με στενούς δεσμούς, γενική ποινική δικαιοδοσία/ ΟΧΙ έφεση ΜΟΝΟ στον ηγεμόνα

ΗΓΕΜΟΝΑΣ: (Δεσποτεία) ΑΝΩΤΑΤΗ ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΡΧΗ/ σοβαρές υποθέσεις, ΟΧΙ συνήθεις δικονομικοί κανόνες/σημαντικό το consilium (νομικοί)/ δικαίωμα έφεσης: απόρροια δημαρχικής εξουσίας

ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ: (από τον Αύγουστο και μετά) ορισμένες ποινικές υποθέσεις (πολιτικής φύσεως)/ Τιβέριος: δικαιοδοσία Συγκλήτου σε πάσης φύσεως αδικήματα (αφορμές πολιτικών διώξεων)/ ΟΧΙ έφεση

ΟΙΚΙΑΚΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ: paterfamilias (αρχηγός της οικογένειας) δικαίωμα ζωής και θανάτου στους υπεζούσιους του/ ΚΥΡΙΩΣ στη γέννηση των τέκνων/ Ηγεμονία: δικαίωμα καταγγελίας για σοβαρά εγκλήματα-διατήρηση εξουσίας για ήσσονες παραβάσεις

ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΑΠΟΝΟΜΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

- Συγκεκριμένες περίοδοι του χρόνου (περίοδος δικαστικών διακοπών)
- ΜΕΤΑ την προδικασία του πραίτορα: τρίτη μέρα στο δικαστήριο
- Συνοπτική περιγραφή της υπόθεσης-δικηγόροι-έγγραφα και μάρτυρες (ερωτήσεις)- απόφαση (με πλειοψηφία στα πολυμελή)-δικαστής + συμβούλιο νομομαθών-προφορική ανακοίνωση της απόφασης (ενίοτε έγγραφη πινακίδα)

ΟΙ ΔΙΚΑΣΤΕΣ: Κατάλογος (album- 350 άτομα) κάθε χρόνο από τους πραίτορες (εχέγγυα ήθους και περιουσία) *Συνήθης ποινική δίκη: 50-70 δικαστές *Κατήγορος και κατηγορούμενος: δικαίωμα εξαίρεσης δικαστών *περιθώρια πολιτικών χειρισμών-νομοθετικοί περιορισμοί *σύνθεση του album από μέλη μίας ή περισσότερων τάξεων: ανεξαρτησία της δικαιοσύνης (αντικείμενο πολιτικών αντιπαραθέσεων) *Αύγουστος: αύξηση του αριθμού των δικαστών- μείωση του αριθμού των δικαστών ΑΝΑ ΣΥΝΘΕΣΗ (παράλληλη διεξαγωγή πολλών δικών) *Ολομέλεια 180 ΜΟΝΟ σοβαρές υποθέσεις *ΔΙΚΑΣΤΗΣ: απλός πολίτης (ΟΧΙ αξιωματούχος)/ δικαιοδοτική εξουσία από τη formula/ΟΧΙ νομική κατάρτιση (εξοικειωμένοι με τα νομικά λόγω κοινωνικής θέσης)/ ΔΕΝ μπορούσε να απέχει χωρίς νόμιμο λόγο (πρόστιμο)/ όρκος για ευσυνείδητη τέλεση καθηκόντων/ ιδιότητα Ρωμαίου πολίτη/τιμητική υπηρεσία: ΟΧΙ μισθός (περιπτώσεις χρηματισμού)

Η ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΑΠΟΦΑΣΗ: ψήφος χωρίς συνδιάσκεψη, μυστική/απόφαση κατά πλειοψηφία (ισοψηφία: υπέρ της αθώωσης)/ ΟΧΙ αιτιολογημένη έγγραφη απόφαση (έως το extra ordinem)/προσδιορισμός ποινής από τον πραίτορα/ αστικές δίκες ΠΑΝΤΑ ΧΡΗΜΑΤΙΚΗ (ποσό καθορισμένο από τον πραίτορα ή απόρριψη ποσού ή διακριτική ευχέρεια δικαστή)/ΟΧΙ δικαίωμα έφεσης (συμφωνία στο πρόσωπο του δικαστή)/ εκτέλεση από τον νικητή

ΟΙ ΔΙΚΗΓΟΡΟΙ: ΟΧΙ νομικές γνώσεις-ρήτορες (γνωμοδότηση από νομομαθείς για αποσαφήνιση της υπόθεσης/ καταγωγή από το πελατειακό σύστημα ης Ρώμης (πάτρωνες συνδρομή στις δικαστικές διενέξεις αρχικά χωρίς αντάλλαγμα-εξέλιξη σε δικηγόρους πλήρους

απασχόλησης-καθιέρωση αμοιβής-δικηγορία προσιτή σε κάθε ρήτορα-κανόνες δεοντολογίας)/εφαλτήριο πολιτικής καριέρας/Δημοκρατία-δικανική ρητορική/ύστερη ρωμαϊκή περίοδος: οργάνωση σε συντεχνίες/Νομικές σχολές-Εισηγήσεις του Γάιου

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΕΣ

- ΑΝΙΣΟΤΗΤΑ: ΟΧΙ ισότητα όλων ενώπιον του νόμου/διαφορετική μεταχείριση (φύλο, ηλικία, κοινωνική τάξη)/παιδιά κάτω των 7: ανίκανα για δόλο/ευνοϊκή μεταχείριση σε εφήβους και παράφρονες/ άρχοντες: ΟΧΙ ΔΙΩΞΗ κατά τη διάρκεια της θητείας ΜΟΝΟ μετά (κατά τη διάρκεια: ειδικά εγκλήματα και ειδικά δικαστήρια)/ Δεσποτεία: διαφορετική μεταχείριση σε μέλη των ανώτερων τάξεων (απώλεια κοινωνικής θέσης, εξορία δήμευση)≠ κατώτερες τάξεις (καταναγκαστικά έργα και θάνατος)/ Ηγεμόνας: ΟΧΙ ποινική δίωξη (καταδίκη της μνήμης)
- ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ: πρόθεση (προοδευτικά προσδιορισμός του ορίου της αναμενόμενης επιμέλειας)/ άγνοια δικαίου ΔΕ συγχωρείται/συγκεκριμένη πράξη (ΟΧΙ πρόθεση ΕΚΤΟΣ από πρόθεση λιποταξίας)/απόπειρα σε συγκεκριμένες περιπτώσεις/ηθικός αυτουργός: ενίοτε ως αυτουργός)/άμυνα: λόγος απαλλαγής για κάποια εγκλήματα/Αύγουστος: έννοια της παραγραφής αδικημάτων (αργότερα εικοσαετής)
- ΔΙΩΞΗ ΚΑΙ ΚΑΤΑΔΙΚΗ: πρωτοβουλία από κάθε πολίτη ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ μη άμεσα θιγόμενο/in dubio pro reo/αυτοκρατορική περίοδος: κατηγορος: μερίδιο περιουσίας καταδικασθέντος (κατασκευασμένες κατηγορίες-περιορισμός του φαινομένου: ψευδής κατηγορία= ποινή του αδικήματος για το οποίο είχε κατηγορήσει/Δεσποτεία: κρατική δίωξη μετά από έγγραφη καταγγελία ιδιώτη/προστασία από καταχρηστικές διώξεις και άσκηση επιρροής στο δικαστή/συνήθης ο βασανισμός κατηγορούμενων και μαρτύρων

ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

- ΚΛΟΠΗ: αστικές αξιώσεις ή ποινική καταδίκη (αποζημίωση: ΟΧΙ λόγος κρατικής παρέμβασης)/ συναφής η απαγωγή/ Ποινές: σωματικός κολασμός, καταναγκαστικά έργα, σημαντικά χρηματικά πρόστιμα
- ΑΝΘΡΩΠΟΚΤΟΝΙΑ: ΑΡΧΙΚΑ οικογενειακή υπόθεση (paterfamilias) ΑΡΓΟΤΕΡΑ έγκλημα τιμωρούμενο από τον νόμο/ φόνος δούλου: ΑΡΧΙΚΑ φθορά ξένης περιουσίας ΕΠΙ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ δολοφονία/ ορισμένες μορφές δεν τιμωρούνται από τον νόμο/ιδιαιτέρως ειδεχθής ο φόνος στενών συγγενών Ποινές: εξορία, δήμευση περιουσίας, θάνατος
- ΒΙΑ ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ: βία κατά του προσώπου ή κατά της περιουσίας/ ιδιωτική βία και δημόσια βία (κατά κατάχρηση δημόσιας εξουσίας από άρχοντα)/ βία= σωματική βία, βιασμός, απαγωγή γυναικών/ΑΠΑΓΟΡΕΥΟΝΤΑΙ: ευνουχισμός, μοιχεία (δημόσιο έγκλημα), αιμομιξία, προαγωγή τρίτων σε πορνεία (ΟΧΙ η πορνεία καθεαυτή)
- ΥΒΡΙΣ: =κάθε μορφή προσβολής της προσωπικότητας και της τιμής κάποιου/ αστικό αδίκημα ΚΑΙ ποινικά κολαστέα πράξη/ μεγάλη περιπτωσιολογία Ποινές: χρηματικό πρόστιμο και αργότερα μαστίγωση/ραβδισμός

- **ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ:**
 - **ΠΡΟΔΟΣΙΑ** (έγκλημα κατά της κοινωνίας/διάφορες εκφάνσεις και στο πολιτικό και στο στρατιωτικό επίπεδο/ειδική κατηγορία: κατάχρηση εξουσίας από διοικητή επαρχίας/ειδικά ποινικά δικαστήρια/θάνατος, εξορία/ ΕΠΙ ΗΓΕΜΟΝΙΑΣ: κάθε πράξη κατά του προσώπου ή της εξουσίας του ηγεμόνα)
 - **ΑΠΟΚΟΜΙΣΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΩΦΕΛΕΙΩΝ ΕΚ ΜΕΡΟΥΣ ΔΙΟΙΚΗΤΩΝ ΤΩΝ ΕΠΑΡΧΙΩΝ** (ανάδειξη στο αξίωμα με εκβιασμούς και καταλήστευση των τοπικών κοινωνιών/ειδικά ποινικά δικαστήρια)
 - **ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΣΥΝΔΕΟΝΤΑΙ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ** (ψευδής καταμήνυση, ψευδορκία, δωροδοκία δικαστών κ.α)
 - **ΔΩΡΟΔΟΚΙΑ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΩΝ** (εξορία, αποκατάσταση της ζημίας)
 - **ΚΑΤΑΧΡΗΣΗ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΧΡΗΜΑΤΟΣ** (ειδικά δικαστήρια/εξορία, δήμευση περιουσίας)
 - **ΕΚΛΟΓΙΚΗ ΝΟΘΕΙΑ** (ποινές κατά του status του παραβάτη, χρηματικά πρόστιμα, εξορία)
 - **ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑ ΑΝΕΦΟΔΙΑΣΜΟΥ ΣΙΤΗΡΩΝ** (ΚΑΙ απόπειρα αύξησης της τιμής του)
- **ΑΛΛΑ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ:** εμπρησμός, πρόκληση ναυαγίου, πλαστογραφία, τυμβωρυχία, άρνηση τέλεσης θυσιών (και μετά την επικράτηση του Χριστιανισμού: θυσία στους θεούς με θανατική ποινή)

ΠΟΙΝΕΣ: ΑΝΥΠΑΡΞΙΑ ΠΟΙΝΩΝ ΦΥΛΑΚΙΣΗΣ/ *θάνατος (ανάλογα με την απαξία και τη βαρύτητα του εγκλήματος) *εξορία *δήμευση περιουσίας *καταναγκαστικά έργα *χρηματικές ποινές

Η ΕΞΟΡΙΑ: ΔΙΑΒΑΘΜΙΣΕΙΣ/ βαρύτερη μορφή: απώλεια της ιδιότητας του πολίτη και δήμευση της περιουσίας/ απαγόρευση ή υποχρέωση διαμονής σε συγκεκριμένο τόπο/ εξορία σε μικρά νησιά/ συνήθης η αυτοεξορία/ επιστροφή του εξόριστου= ατιμώρητη εκτέλεση από οποιονδήποτε/ Δεσποτεία: βελτίωση συνθηκών κράτησης των υπόδικων και απαγόρευση ιδιωτικών φυλακών

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

ΠΡΟΣΩΠΑ: διάκριση σε ελεύθερους (Ρωμαίους πολίτες και μη) και δούλους/ πλήρη πολιτικά δικαιώματα και ικανότητα δικαίου: ΜΟΝΟ άρρενες, εκ γενετής Ρωμαίοι πολίτες (γυναίκες: ιδιότητα πολίτη με περιορισμένα δικαιώματα ΟΧΙ συμμετοχή στην πολιτική ζωή/ συμμετοχή στην οικονομική ζωή-περιουσία-ικανότητα προς δικαιοπραξία)/ ΟΧΙ έννοια νομικού προσώπου

- **ΔΟΥΛΟΙ:** ΔΕΝ θεωρούνται υποκείμενα δικαίου/ αιχμαλωσία σε εχθροπραξίες («πολιτικός θάνατος» ΚΑΙ Ρωμαίοι πολίτες-αν επιστρέψουν ανακτούν περιουσία και προσωπικά δικαιώματα/πειρατεία) **ή** γέννηση από δούλο **ή** καταδίκη για σοβαρά εγκλήματα **ή** φυγόςτρατοι **ή** αποχή από την απογραφή των τιμητών/δουλεία για χρέη ΑΠΑΓΟΡΕΥΤΗΚΕ αλλά το φαινόμενο παρατηρούνταν στην πράξη (επανειλημμένη νομοθετική ρύθμιση)/ βάση της οικονομίας-ζώντα αντικείμενα-πολύαριθμοι/

συνθήκες διαβίωσης ποικίλλουν (καταναγκαστική εργασία στην Ιταλία υπό άθλιες συνθήκες ΑΛΛΑ ΚΑΙ εμπιστοσύνη κυρίων-διαμονή στον οίκο-μορφωμένοι: διαχείριση περιουσίας κυρίων, παιδαγωγοί, ιατροί)/Ηγεμονία: απαγόρευση κακομεταχείρισης δούλου από κύριο/δούλοι αυτοκρατορικού οίκου: σημαντική θέση στη δημόσια διοίκηση

- ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΙ: τέως δούλοι/ απελευθέρωση με ειδική δικαιοπραξία ή διαθήκη του κυρίου/ απόκτηση της ιδιότητας του Ρωμαίου πολίτη (περιορισμένα πολιτικά και προσωπικά δικαιώματα)/απαγόρευση γάμου απελεύθερων με Συγκλητικούς/σχέση πατρωνίας με τον τέως κύριο (νομικές υποχρεώσεις)/ τέλος Δημοκρατίας: νομοθετικοί περιορισμοί στην απελευθέρωση των δούλων
- ΡΩΜΑΙΟΙ ΠΟΛΙΤΕΣ: κάθε πολίτης ακολουθεί το δίκαιο της πολιτείας του: Ρωμαίος πολίτης-υπαγωγή στο ρωμαϊκό δίκαιο/ συναλλαγή Ρωμαίων-ξένων ή ξένων μεταξύ τους: *ius gentium* (επαφή Ρωμαίων με ξένους λαούς, αλληλεπίδραση με τοπικά δίκαια, θεσμός *praetor peregrines* που αναγνωρίζει δικαιοπραξίες εκτός *ius civile*):ΚΥΡΙΩΣ δίκαιο συναλλαγών/ σε κάθε ελεύθερο άνθρωπο ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΩΣ ιθαγένειας
- ΠΑΤΡΙΚΙΟΙ ΚΑΙ ΠΛΗΒΕΙΟΙ: διάκριση Ρωμαίων πολιτών/ πατρίκιοι: παλιά αριστοκρατία της Ρώμης, προνόμια (εκλογή σε όλα τα αξιώματα εκτός από δημάρχους-MONO πληβείοι)/ πληβείοι: λοιποί πολίτες, ΟΧΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ οικονομικά ασθενείς, πλήθος μη προνομιούχων πολιτών διεκδίκηση ισότητας πολιτικών δικαιωμάτων από τους πατρίκιους, σταδιακή εξίσωση και δυνατότητα εκλογής στα ανώτατα αξιώματα

ΚΤΗΣΗ ΤΗΣ ΙΔΙΟΤΗΤΑΣ ΤΟΥ ΠΟΛΙΤΗ:

1. Γέννηση σε νόμιμο γάμο Ρωμαίων
 2. Απελευθέρωση δούλου από Ρωμαίο
 3. Απονομή της ρωμαϊκής πολιτείας (σε κοινότητες ή άτομα που προσέφεραν υπηρεσίες στη Ρώμη)
 4. Αποστρατευόμενοι από τα βοηθητικά σώματα του στρατού μετά από εικοσαετή θητεία
- *κάθε πέντε έτη: απογραφή στη Ρώμη ενώπιον τιμητών (άτομα υπό την εξουσία τους και περιουσία: κοινωνική τάξη [συγκλητικοί, ιππείς, πληβείοι])/ Παράλειψη απογραφής: δουλεία/ Ηγεμονία: απόδειξη της ιδιότητας του πολίτη-αρχεία δήλωσης της γέννησης σε δημόσια αρχή

ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ: ελευθερία, υπαγωγή στο *ius civile*, πρόσβαση στα ρωμαϊκά δικαστήρια, απαγόρευση βασανιστηρίων, προσφυγή στους δημάρχους και στην κρίση λαϊκού δικαστηρίου, εκλέγειν και εκλέγεσθαι, επιγαμία, συμμετοχή στην οικονομική ζωή και σύναψη συμβάσεων

ΥΠΟΧΡΕΩΣΕΙΣ: υπακοή στους νόμους και τους άρχοντες, απογραφή, στρατιωτική θητεία, διάφορες οικονομικές υποχρεώσεις

ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ: ΕΙΤΕ πολίτες πόλεων υποταγμένων στους Ρωμαίους (φορολόγηση) ΕΙΤΕ πολίτες ελεύθερων πόλεων (συνθήκη συμμαχίας/επίφαση ανεξαρτησίας/δικαίωμα εφαρμογής δικού τους δικαίου) **ΜΕΧΡΙ 212 μ.Χ.:** Διάταγμα Καρακάλλα: εφαρμογή του Ρωμαϊκού Δικαίου σε όλους τους κατοίκους-παραγκωνισμός τοπικών δικαίων

ΔΙΚΑΟΠΡΑΚΤΙΚΗ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ(ικανότητα σύναψης δεσμευτικών συμβάσεων): ΟΧΙ σε όλους τους ανθρώπους/ ΚΑΤΑΡΧΑΣ οι ενήλικες (14 ετών) άρρενες Ρωμαίοι πολίτες/ γυναίκες

(12 ετών) περιορισμένη/ υπεξούσιοι και δούλοι στο όνομα του κυρίου/ παράφρονες:
ΑΝΙΚΑΝΟΙ

ΜΕΙΩΣΗ ΤΗΣ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΤΑΣ: =μεταβολή στην προσωπική κατάσταση ατόμου (ΤΡΙΑ στοιχεία: ελευθερία, ιθαγένεια, οικογενειακή κατάσταση) ΈΤΣΙ **α. υποδούλωση** (απώλεια και των 3) **β. απώλεια ρωμαϊκής πολιτείας** (ποινική κύρωση για σοβαρά αδικήματα) **γ. αλλαγή της οικογενειακής κατάστασης** (υιοθεσία, χειραφεσία, σύναψη αυστηρού γάμου-ΔΕ σήμαινε ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ επιδείνωση της προσωπικής κατάστασης)

ΡΩΜΑΙΚΗ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ-ΠΑΤΡΙΚΗ ΕΞΟΥΣΙΑ

- Ομάδα προσώπων με δεσμούς συγγένειας
- **ΙΔΙΑΙΤΕΡΟΤΗΤΑ**: ΑΠΟΛΥΤΗ εξουσία του πατριάρχη (paterfamilias, γηραιότερος εν ζωή πατέρας, ΠΛΗΡΗ πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα) επί των λοιπών μελών (υπεξούσιοι)
- Σύζυγος με αυστηρό γάμο: στην εξουσία του συζύγου ΑΛΛΙΩΣ υπεξούσια του πατέρα της
- ΟΧΙ μεγάλη διαφορά από εξουσία κυρίων επί των δούλων ΑΛΛΑ υπεξούσιοι-δημόσιο δίκαιο: πλήρη πολιτικά δικαιώματα, εκλέγειν-εκλέγεσθαι, δημόσια αξιώματα
- Υπεξούσιοι γιοι: ΟΧΙ περιουσία (για πρακτικούς λόγους: διαχείριση ΚΑΠΟΙΩΝ περιουσιακών στοιχείων-χρημάτιο)
- Απελευθέρωση υπεξουσίου: ειδική δικαιοπραξία: χειραφεσία
- Δικαίωμα έκθεσης-δικαίωμα ζωής και θανάτου (περιορισμός από οικογενειακό συμβούλιο και έλεγχο ηθών)
- Υιοθεσία: ΕΙΤΕ υπεξουσίου (adoptio) ΕΙΤΕ αυτεξουσίου (adrogatio= εισποίηση)/ ΣΥΝΗΘΕΣΤΑΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ (συνέχιση του οίκου, απόκτηση κληρονόμου, πολιτικοί λόγοι)

ΓΑΜΟΣ: σύναψη νόμιμου γάμου= προϋπόθεση για απόκτηση γνήσιων τέκνων (κληρονομικά δικαιώματα)/ δύο σύζυγοι Ρωμαίοι πολίτες ή ένας ξένος με δικαιώματα επιγαμίας/ νόμιμα όρια ηλικίας/ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΗ η συναίνεση του paterfamilias ΑΛΛΑ ΚΥΡΙΟ ΣΥΣΤΑΤΙΚΟ: η γαμική διάθεση

ΜΝΗΣΤΕΙΑ ΚΑΙ ΜΟΡΦΕΣ ΓΑΜΟΥ: πριν από το γάμο σύναψη μνηστείας= δικαιοπραξία υπόσχεσης σύναψης γάμου (αθέτηση της υπόσχεσης ΑΡΧΙΚΑ σχετική αγωγή ΑΡΓΟΤΕΡΑ μνηστεία= απλή κοινωνική δέσμευση)/ πρώιμες περίοδοι: αυστηρός γάμος (η σύζυγος υπό την εξουσία του συζύγου)/ μετά τον 1^ο αιώνα π.Χ.: χαλαρότερη μορφή γάμου (ΟΧΙ εξουσία επί της συζύγου και της περιουσίας της)/γάμοι των τέκνων από πατεράδες με κοινωνικοοικονομικά κριτήρια

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ: σειρά νόμων για τόνωση των γεννήσεων και εξυγίανση των ηθών: γάμος ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΟΣ για όλους τους Ρωμαίους (ηλικιακά κριτήρια) ΚΑΙ ο νέος γάμος μετά από διαζύγιο ή χηρεία (πένθιμος ενιαυτός για τις χήρες)/ περιορισμοί στα κληρονομικά των άγαμων και βαρύτερη φορολογία/ ΠΟΙΝΙΚΟ ΑΔΙΚΗΜΑ: οι σεξουαλικές σχέσεις με άγαμη παρθένο και η μοιχεία/υποχρέωση διαζυγίου μοιχευόμενης συζύγου (ΟΧΙ νέος γάμος)

ΛΥΣΗ ΤΟΥ ΓΑΜΟΥ: ΕΙΤΕ ακούσια με το θάνατο ΕΙΤΕ ελεύθερα/ χαλαρός γάμος: διαζύγιο χωρίς τυπική πράξη, διάρρηξη της έγγραφης συμβίωσης κοινή συναινέσει ή μονομερώς (συνήθως σύγκληση οικογενειακού συμβουλίου)/ ΑΝΑΣΤΑΛΤΙΚΟΣ ΠΑΡΑΓΟΝΤΑΣ:

υποχρέωση συζύγου να επιστρέψει την προίκα με παρακράτηση ενός μέρους για κάθε τέκνο (πάντα με τον πατέρα)

ΠΑΛΛΑΚΕΙΑ: ΕΙΤΕ ο άνδρας δεν επιθυμούσε να αναγνωρίσει τη σύντροφό του ως νόμιμη σύζυγο ΕΙΤΕ νομικό κώλυμα σύναψης γάμου/ τέκνα: περιορισμένα κληρονομικά δικαιώματα/ ΟΧΙ κοινωνικά ισότιμη με το γάμο ΑΛΛΑ ΟΧΙ υποτιμητική για την παλλακίδα/ ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ νόμιμης συζύγου ΚΑΙ παλλακίδας (στην πράξη αυτό συνέβαινε)

ΠΡΟΙΚΑ: = περιουσιακά στοιχεία (ακίνητα, δούλοι, χρήματα, κοσμήματα, κινητά) που έφερνε η γυναίκα στο γάμο- κατά κυριότητα στον σύζυγο/ πολλαπλασιασμός διαζυγίων: οικονομική εξασφάλιση σε περίπτωση λύσης του γάμου/επιβεβλημένη από τα κοινωνικά ήθη/ στοιχείο κοινωνικής αίγλης και διατήρησης της θέσης των συζύγων/ σημαντική η ρύθμιση επιστροφής της/λύση του γάμου: αγωγή για την επιστροφή (δικαίωμα παρακράτησης ποσών για συγκεκριμένους λόγους/ περιορισμοί στο δικαίωμα διάθεσης της προίκας/χαλαρός γάμος: ΟΧΙ δικαιώματα συζύγου στη λοιπή περιουσία- ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΗ ΑΥΤΟΤΕΛΕΙΑ ≠ αυστηρός γάμος/ΑΠΑΓΟΡΕΥΣΗ: χρηματικών δωρεών μεταξύ συζύγων, εγγύηση γυναικών για τα δάνεια των συζύγων τους/Δεσποτεία: θεσμός της προγαμιαίας δωρεάς άνδρα προς τη γυναίκα (Ιουστινιανός: ισόποση αξία με την προίκα)

ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ: ορφανά παιδιά (από πατέρα)-επιτροπεία πλησιέστερου άρρενα συγγενή/καθήκον φροντίδας προσώπου και διασφάλισης περιουσίας/με διαθήκη/ ΠΟΤΕ ΓΥΝΑΙΚΑ (ακόμα και η μάνα)/ συναίνεση στην σύναψη επαχθών δικαιοπραξιών μέχρι την ενηλικίωση (ΟΜΩΣ κυρώσεις κατά της εκμετάλλευσης της απειρίας των νέων <25 ετών)/γυναίκες ανύπαντρες ή ορφανές: ΜΟΝΙΜΗ ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ, έγκριση ΚΑΘΕ δικαιοπραξίας/ Αύγουστος: πολύτεκνες μητέρες-προνόμια χειραφεσίας από της επιτροπείας (ελεύθερη διαχείριση περιουσίας)

ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ

- Κληρονομική διαδοχή: βασικός τρόπος μεταβίβασης περιουσιακών στοιχείων ΚΑΙ χρεών
- ΕΙΤΕ εκ διαθήκης ΕΙΤΕ εξ αδιαθέτου (καθόλου ή άκυρη διαθήκη)
- **ΔΙΑΘΗΚΗ** (σκοπός: ορισμός κληρονόμου-υπεισέρχεται στη θέση του κληρονομούμενου –θρησκευτικά καθήκοντα-επιθυμίες-χρέη) ρύθμιση για την οικογενειακή περιουσία: υποχρέωση του paterfamilias/χρηματικά ποσά σε φίλους ή σε πρόσωπα με επιρροή/άσκηση κριτικής, αποκλήρωση, περιγραφή επιτευγμάτων/ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΑ ορισμός κληρονόμου/λεπτομερείς κανόνες για τα διαδικαστικά που ενδιέφεραν το κράτος (φόρος επί της κληρονομιάς) / κύρος της διαθήκης και ερμηνεία της αληθινής βούλησης: δικαστικές διενέξεις
- Κληρονομική διαδοχή: διάκριση σε adgnatio (εξ αρρενογονίας συγγένεια= σύνολο συγγενών μέσω της ανδρικής γραμμής) και cognatio (εξ αίματος συγγένεια)
- Σειρά τάξεων: ΠΡΩΤΑ οι υπεζούσιοι ΕΠΕΙΤΑ πλησιέστεροι adgnatio συγγενείς ΜΕΤΑ γένος του αποβιώσαντος ΜΕΤΑ αδέσποτη
- ΑΠΟΚΛΕΙΟΝΤΑΝ (από το αυστηρό ius civile): συγγενείς cognatio και χειραφετημένα τέκνα/ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΠΡΑΙΤΟΡΩΝ: συμμετοχή στην κληρονομιά/ παράλληλο σύστημα κληρονομικής διαδοχής σε τάξεις + ένδικο βοήθημα σε όσους είχαν αποκλεισθεί αδικώς από τη διαθήκη
- **ΚΛΗΡΟΝΟΜΟΣ**: ΤΡΕΙΣ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ

1. **Sui heredes** (νόμιμοι αναγκαστικοί κληρονόμοι): υπεξούσια μέλη, ΑΥΤΟΜΑΤΗ ΑΠΟΔΟΧΗ/ ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ αναφορά στη διαθήκη αλλιώς ΕΙΤΕ αποκλήρωση ΕΙΤΕ άκυρη διαθήκη/ $\frac{1}{4}$ υπέρ των αναγκαίων κληρονόμων: δικαίωμα σε ελάχιστο ποσοστό κληρονομιάς/πραίτορες: δυνατότητα αποποίησης ΚΥΡΙΩΣ χρεών
2. **Extranei heredes** (εξωτερικοί κληρονόμοι): άτομα εκτός οικογενείας/ ΟΧΙ ΑΥΤΟΜΑΤΑ- αποδοχή κληρονομιάς
3. **Necessarii heredes** (αναγκαίοι κληρονόμοι): ΚΥΡΙΩΣ με χρέη/ απελευθέρωση δούλου και ορισμός ως κληρονόμου-κληρονομούσε αναγκαστικά τα χρέη του

ΔΙΚΑΙΟ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

- Πράγματα: υλικά (κινητά και ακίνητα) και άυλα (απαιτήσεις)
- Συμβάσεις: ΤΥΠΙΚΟΤΗΤΑ/ τήρηση τύπου (εκφώνηση δημοσίων πανηγυρικών λόγων, τέλεση πράξεων ενώπιον μαρτύρων)
- Μεταβίβαση κυριότητας: ΕΙΤΕ *mancipatio* (εικονική πώληση- και για άλλες δικαιοπραξίες πανηγυρικού χαρακτήρα) ΕΙΤΕ *in iure cessio* (εικονική δίκη)
- ΑΡΧΙΚΑ μεταβίβαση *res macipri* ΜΟΝΟ με αυτούς τους τρόπους *ΕΞΕΛΙΞΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΖΩΗΣ: δύσκολο να τηρηθεί ο αυστηρός τύπος *ΠΡΟΣΑΣΡΜΟΓΗ ΣΤΙΣ ΑΝΑΓΚΕΣ ΤΩΝ ΣΥΝΑΛΛΑΓΩΝ: συμβατικές δεσμεύσεις με μόνη την συναίνεση των μερών (απλή παράδοση: νόμιμη αιτία)
- ΟΧΙ αφηρημένη έννοια «σύμβασης» ΑΛΛΑ επιμέρους είδη συμβάσεων ΚΑΙ «ευέλICTες» κατηγορίες συμβάσεων
- Ανάπτυξη εννοιών: *καλή πίστη (*bona fides*= υποχρέωση να τηρεί κανείς το λόγο του χωρίς να προσπαθεί να ξεγελάσει τον αντισυμβαλλόμενο/ πραίτορες- *formula*/κατηγορίες συμβάσεων που μπορούσαν να συναφθούν ΜΟΝΟ με την συναίνεση των μερών *δόλος (*dolus*= κακή πίστη) *αμέλεια (*culpa*) *επιμέλεια (*diligentia*/ μέτρο επιμελούς συμπεριφοράς: αυτή του συνετού οικογενειάρχη)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗΣ ΤΟΥ ΝΕΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

1. Ρωμαϊκό δίκαιο:

- Ισχύς ρωμαϊκού δικαίου ΟΧΙ ΜΟΝΟ δεν αμφισβητήθηκε στη θεωρία ΑΛΛΑ επιβεβαιώθηκε και στην πράξη
- Δεσποτεία: ενίσχυση των εξουσιών του αυτοκράτορα/μοναδικός φορέας νομοθετικής εξουσίας
- 3^{ος}-5^{ος} αιώνες: πρώτες κωδικοποιήσεις νόμων ΚΑΙ πρώτες προσπάθειες διατήρησης των έργων κλασικών Ρωμαίων νομικών (ιουστινιάνεια κωδικοποίηση: θεμέλιο για το μεταγενέστερο δίκαιο/παρούσα μέχρι τους τελευταίους βυζαντινούς αιώνες πλήρως εξελληνισμένη και εκσυγχρονισμένη)
- Ισχύς ρωμαϊκών διατάξεων σε ΟΛΟΚΛΗΡΗ τη βυζαντινή περίοδο σε θεσμούς και κλάδους του δικαίου (έκτακτη διαδικασία, ενοχικό και εμπράγματο, ηλικιακά όρια για δικαιοπρακτική ικανότητα)

2. Ελληνιστική παράδοση:

- Αρχή της προσωπικότητας του δικαίου: ΟΧΙ μετά το 212 μ/Χ: ΟΛΕΣ οι προσωπικές σχέσεις διέπονται από το ρωμαϊκό δίκαιο

- ΟΜΩΣ μακραίωνη εφαρμογή τοπικών δικαϊκών πρακτικών: ΕΙΤΕ διατήρηση («παράνομα» έθιμα) ΕΙΤΕ απορρόφηση από το γραπτό δίκαιο (περιορισμός της Αυτοκρατορίας στις παλιές ανατολικές περιοχές-πληθυσμοί με ελληνιστική νομική παράδοση)
- Επίδραση: οικογενειακό (γονείς τέκνα), κληρονομικό (συμβάσεις), ενοχικό (έγγραφος τύπος), εμπράγματο (θεσμός της προτίμησης)
- ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΗ: *284 Διοκλητιανός-σύστημα τετραρχίας-βραχύβιο *324 Κωνσταντίνος Α' ο Μέγας (μονοκράτορας με απόλυτη εξουσία σε ΟΛΗ την επικράτεια): Κωνσταντινούπολη (330)-συμβολή Δύσης και Ανατολής- Αυτοκρατορία με δύο πρωτεύουσες *395 διάσπαση σε Ανατολικό (πρωτεύουσα η Κωνσταντινούπολη) και Δυτικό Τμήμα-ξεχωριστή διοίκηση και ιδιαίτερη πολιτισμική φυσιογνωμία *Δυτικό: οριστική κατάλυση το 476-Νέα Ρώμη= μοναδική πρωτεύουσα του ρωμαϊκού κόσμου

3. Χριστιανισμός:

- Μεγάλος Κωνσταντίνος: ελευθερία στους χριστιανούς να λατρεύουν τη θρησκεία τους, μέτρα για την ενίσχυσή τους, 5^{ος} αιώνας ΕΠΙΣΗΜΗ ΘΡΗΣΚΕΙΑ ΤΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ
- Βασικό στοιχείο βυζαντινής πολιτικής ιδεολογίας: σχέση του αυτοκράτορα με το Θεό
- Ένταξη της Εκκλησίας στην κρατική οργάνωση/διαμόρφωση ιδιαίτερων σχέσεων με την πολιτεία: *θέσπιση κανόνων από εκκλησιαστικά όργανα με την αναγνώριση της πολιτειακής εξουσίας *νομοθεσία αυτοκρατόρων για την οργάνωση της Εκκλησίας/άσκηση του νομοθετικού έργου με τις αρχές της χριστιανικής ηθικής *εκκλησιαστικά όργανα με μεγάλη δικαιοδοτική αρμοδιότητα (ακόμα και αποκλειστική)

4. Ελληνική γλώσσα

- Ανατολικό τμήμα: ελληνική παράδοση/ελληνόφωνος πληθυσμός -ΟΧΙ πληθυσμοί με μητρική τα λατινικά (γλώσσα της διοίκησης)/πρακτικοί λόγοι: 397 έκδοση δικαστικών αποφάσεων και στις δύο γλώσσες (rescripta ήδη στα ελληνικά)/ 5^{ος} αιώνας: ελληνικοί γενικοί νόμοι ΚΥΡΙΩΣ ιουστινιάνεια νομοθεσία-Νεαρές (γενίκευση της χρήσης της ελληνικής γλώσσας)/εκτοπισμός της λατινικής-ελληνικά η επίσημη γλώσσα του κράτους (μεταβολή στον τίτλο του ηγεμόνα)
- Εκπαίδευση των νομικών: αποκλειστική ύλη το κωδικοποιημένο δίκαιο και 5ετής διδασκαλία (Εισηγήσεις και εισαγωγικά του Πανδέκτη, Πανδέκτης, Ιουστινιάνειος κώδικας)/ καθηγητές: **αντικλήνσορες**/ ΟΧΙ «εγχειρίδιο» ΑΛΛΑ ανάλυση των κειμένων και ΚΥΡΙΩΣ μεταγλώττιση από λατινικά σε ελληνικά για τους ελληνόφωνους φοιτητές (πλειονότητα)
- Διδακτική μέθοδος (Ιουστινιανός): *εκτεταμένη αναφορά στο περιεχόμενο του κειμένου (**ίνδηξ**- παράτιτλα με σημειώσεις) στα ελληνικά αλλά ΟΧΙ κατά λέξη μετάφραση *χωρίς του Κώδικα ή rescriptum: **θεματισμός** (=υποθετική ανάπλαση πραγματικών περιστατικών που οδήγησαν στην έκδοση της διάταξης)*κατά λέξη μετάφραση του λατινικού κειμένου *σχολιασμός με παραγραφές (υπομνήματα και σημειώσεις)-παραπομπές σε άλλα σχετικά χωρία
- Λατινόφωνοι: ειδικές παραδόσεις-ίδια μέθοδος αλλά με ελληνικά πρωτότυπα

- Νομικές σχολές: βραχύβιες/παρήκμασαν/ συνέχεια της νομικής επιστήμης στο πλαίσιο ιδιωτικής πρωτοβουλίας (δικηγόροι, συντεχνία συμβολαιογράφων)
- Έργο αντικλησώρων: αντικατέστησε τα αυθεντικά κείμενα της κωδικοποίησης/ «ιουστινιάνειο» υπόβαθρο νέων έργων/ «δημιουργοί» του Βυζαντινού Δικαίου

NOMIKH OPOLOGIA: ΠΡΟΒΛΗΜΑ η μεταχείριση των τεχνικών νομικών όρων του Ρωμαϊκού Δικαίου/ καταρχήν: λατινική ορολογία ΑΛΛΑ ΚΑΙ στοιχεία και των δύο γλωσσών, περιπτώσεις αντικατάστασης λατινικών όρων με ελληνικούς/ διατήρηση λατινογενών όρων: κρατική οργάνωση (πολιτική θεωρία για αδιάσπαστη συνέχεια της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας) ΟΜΩΣ μετάφραση όρων στην οικονομική διοίκηση και τη φορολογία/ ΤΕΛΟΣ: δημιουργία νομικών λεξικών (ως επεξηγηματικές σημειώσεις)

ΠΗΓΕΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

(534 ολοκλήρωση ιουστινιάνειας κωδικοποίησης-1453 άλωση της Κωνσταντινούπολης)

NOMΟΘΕΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ: (κριτήριο η αυτοκρατορική προέλευση)

1. Νεαρές (γενικοί νόμοι που δημοσιεύονται μεμονωμένα)
2. Έργα με νομοθετική λειτουργία και κωδικοποιητικό χαρακτήρα (Εκλογή, Πρόχειρος Νόμος)
3. Κωδικοποίηση Βασιλικών
4. Χρυσόβουλλα
5. Αποφάσεις για διοικητικά ζητήματα (προστάγματα, ορισμοί, σιγίλλια)

ΟΙ ΝΕΑΡΕΣ (Ιουστινιανός κ.α. αυτοκράτορες)

- Περίπου 160 ιουστινιάνειες Νεαρές: κατ'εξοχήν βυζαντινό δίκαιο (ελληνική γλώσσα + αποδέσμευση από κανόνες του ius civile + νέες κοινωνικές συνθήκες-επίδραση της χριστιανικής θρησκείας)
- Θέματα σημαντικά για την κοινωνική πραγματικότητα (λόγοι διαζυγίου, κληρονομική διαδοχή, περιουσιακά και διοικητικά θέματα της Εκκλησίας)/ ΚΥΡΙΩΣ ιδιωτικό και εκκλησιαστικό δίκαιο (μισές), οργάνωση και λειτουργία του κράτους, ΕΛΑΧΙΣΤΟ ποινικό περιεχόμενο
- Δημοσίευση επίσημης συλλογής: ΔΕΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΠΟΙΗΘΗΚΕ-MONO ιδιωτικές συλλογές ! Συλλογή των 168 (+ 7 Νεαρές των διαδόχων: Ιουστίνος β' και Τιβέριος Β')
- Επίσης: Ηράκλειος, αυτοκράτειρα Ειρήνη, Λέων Ε' και Κωνσταντίνος

Η ΕΚΛΟΓΗ (Ίσαυροι)

- 741 από Λέοντα Γ' και Κωνσταντίνο Ε'
- Ανανέωση και διάδοση βασικών νομικών ρυθμίσεων (δυσπρόσιτο το ιουστινιάνειο δίκαιο λόγω γλώσσας και χαμηλού νομικού επιπέδου)
- ΟΧΙ κατάργηση ιουστινιάνειας κωδικοποίησης ΑΛΛΑ συνοπτική και σε απλή γλώσσα παρουσίαση των βασικών διατάξεων (ελληνικές παραφράσεις αντικλησώρων σε απλοποιημένη διατύπωση)/Απόδειξη: μεγαλύτερο μέρος οικογενειακό και κληρονομικό δίκαιο (καθημερινότητα)
- Επίδραση της Εκκλησίας: σύναψη και λύση του γάμου, βελτίωση των συνθηκών απονομής της δικαιοσύνης
- Σημαντικότερη μεταρρύθμιση: ποινικό δίκαιο

- Ευρύτατη διάδοση-100 χειρόγραφα-μετάφραση σε σλαβικές γλώσσες
- Με ιδιωτική πρωτοβουλία: συλλογή από κείμενα ιουστινιάνειας προέλευσης + Εκλογή (για συμπλήρωση)
- ΑΝΑΘΕΩΡΗΣΗ Εκλογής με τάση επιστροφής στο ιουστινιάνειο δίκαιο: «Εκλογάδιον» (συμβατική ονομασία)/ ΟΧΙ ιδιωτική ΑΛΛΑ επίσημη νομοπαρασκευαστική εργασία/ ΟΧΙ ολοκλήρωση και δημοσίευση ως νόμος

ΑΝΑΚΑΘΑΡΣΙΣ ΠΑΛΑΙΩΝ ΝΟΜΩΝ(Μακεδονική δυναστεία)

- =κίνηση μετά την άνοδο της δυναστείας του Βασιλείου Α' Μακεδόνα (Μακεδονική Αναγέννηση): πολιτιστική άνθιση με τη συγχώνευση Χριστιανισμού και Αρχαιότητας
- Κατάργηση νεωτερισμών της Εκλογής και επανακωδικοποίηση του ιουστινιάνειου δικαίου (εκσυγχρονισμός και πλήρης εξελληνισμός)
- Νομοθετήματα: Εισαγωγή, Πρόχειρος Νόμος, Βασιλικά, πολλές Νεαρές (Λέων ΣΤ, Βασίλειος Α')
- **ΕΙΣΑΓΩΓΗ(Επαναγωγή) ΚΑΙ ΠΡΟΧΕΙΡΟΣ ΝΟΜΟΣ:** (αμφιλεγόμενο αν ο δεύτερος είχε σκοπό να καταργήσει την πρώτη) 4ο τίτλοι, συγγενικό περιεχόμενο *ύλη του Πρόχειρου Νόμου< Εισαγωγής (περιορισμός επίδρασης της Εκκλησίας στο κοσμικό δίκαιο-απουσιάζουν διατάξεις περί αυτοκράτορα και πατριάρχη ΑΛΛΑ ΚΑΙ άλλες ρυθμίσεις δημοσίου δικαίου)*διατάξεις του Πρόχειρου νόμου: πλησιέστερες στις ιουστινιάνειες ρυθμίσεις
- **ΒΑΣΙΛΙΚΑ:** πρώτα χρόνια της βασιλείας του Λέοντα ΣΤ' κωδικοποίηση του επί του περιεχομένου των διατάξεων ΑΛΛΑ αποσπάσματα από έργα αντικηνησώρων και σχολαστικών *11ος-12ος αιώνες: νέα σχόλια (κατά κυριολεξία σχολιασμός των διατάξεων) *ΚΑΝΕΝΑ χειρόγραφο δεν περιέχει πλήρη την κωδικοποίηση *με θεματικά κριτήρια σε 60 βιβλία και σε τίτλους, κεφάλαια σύμφωνα με την προέλευση από τα διάφορα μέρη του Corpus Iuris Civilis *απόδοση λατινικών κειμένων: μεταφράσεις αντικηνησώρων (λίγες λατινικές Νεαρές: ελληνικές επιτομές από σχολαστικούς) *μεταϊουστινιάνεια κείμενα ΜΟΝΟ κατ'εξάιρεση (διατάξεις ποινικού δικαίου με αφετηρία την ποινική μεταρρύθμιση της Εκλογής)
- **ΝΕΑΡΕΣ ΤΟΥ ΛΕΟΝΤΑ ΣΤ':** περίπου 120 Νεαρές *το μεγαλύτερο μέρος σε μία συλλογή (διαφορετικές απόψεις για τη φύση της)*ενεργή συμμετοχή του Λέοντα στη σύνταξη τους *λίγες νέες ρυθμίσεις *1/3 αφορά την Εκκλησία ΜΕ ΣΤΟΧΟ προσαρμογή της πολιτειακής νομοθεσίας στις επιταγές των ιερών κανόνων *ρόλος εθίμου: ο Λέων αναγνώρισε και νομιμοποίησε εθιμικές πρακτικές ΜΟΝΟ σε μεμονωμένες περιπτώσεις
- **ΕΠΑΡΧΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ:** 912 *οργάνωση των συντεχνιών της πρωτεύουσας (υπό την εποπτεία του έπαρχου της πόλεως *ΣΚΟΠΟΣ: εξασφάλιση μιας δίκαια ρυθμισμένης αγοράς *απαγορεύσεις για απόκρυψη προϊόντων σε περίπτωση ελλείψεων, δόλια αύξηση ενοικίων, έλεγχος μέτρων και σταθμών *προϋποθέσεις για την εγγραφή στα μητρώα των συντεχνιών *22 τίτλοι: ΜΟΝΟ ορισμένες συντεχνίες (ΟΧΙ άποψη ότι δεν έχει παραδοθεί πλήρης/σπουδή για δημοσίευση εν όψει του θανάτου του αυτοκράτορα)
- **ΝΕΑΡΕΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΛΕΟΝΤΑ:** Κωνσταντίνος Ζ' (κληρονομικό και ποινικό δίκαιο), Ρωμανός Λακαπηνός, Κωνσταντίνος Ζ' πορφυρογέννητος, Νικηφόρος Φωκάς, Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος (Νεαρές για την προστασία της μικρής ιδιοκτησίας) Κωνσταντίνος Θ' Μακεδονομάχος (ίδρυση Νομικής σχολής στην Κωνσταντινούπολη)

ΝΟΜΟΘΕΣΙΑ ΑΠΟ ΤΑ ΜΕΣΑ ΤΟΥ 11^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ ΜΕΧΡΙ ΤΗΝ ΑΛΩΣΗ: *κανένα εκταταμένο νομοθέτημα με τη μορφή κώδικα *ΜΟΝΟ μεμονωμένοι νόμοι για την Εκκλησία, οικογενειακό και ποινικό δίκαιο, δικονομικά ζητήματα (νεαρές, χρυσόβουλλα= προνόμια με αντάλλαγμα τη ναυτική στήριξη, εμπορικής φύσης στους Βενετούς και σε άλλες ιταλικές κοινότητες) *Νεαρά Μανουήλ Α' Κομνηνού για την αναδιοργάνωση της δικαιοσύνης *ιδιωτικό δίκαιο ΜΟΝΟ Νεαρά του πατριάρχη Αθανασίου (συμμετοχή του κλήρου στη νομική ζωή)

ΝΟΜΙΚΑ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΑ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΣ: *αναγκαίο στοιχείο για χαρακτηρισμό ως νόμο: αυτοκρατορική προέλευση *ΟΜΩΣ επεξεργασία από ιδιώτες σε εγχειρίδια και συλλογές: ανανέωση και εκσυγχρονισμός του παλιού υλικού *ΑΡΧΙΚΑ επεξεργασία υλικού ιουστινιάνειας προέλευσης ΑΠΟ 10^ο αιώνα κ.εξ. εγχειρίδια-παραλλαγή ενός νομικού κειμένου ΚΑΙ προϊόντα συγχώνευσης περισσότερων νομοθετημάτων

- **ΕΡΓΑ ΑΝΤΙΚΗΝΣΟΡΩΝ ΚΑΙ ΣΧΟΛΑΣΤΙΚΩΝ**: *αντικίνησορες: ΟΧΙ διδακτικά εγχειρίδια * πλήρες έργο: ελληνική παράφραση των Εισηγήσεων (συνένωση παραδόσεων του Θεόφιλου-Ινστιτούτα του Θεόφιλου: εκτόπισαν το πρωτότυπο των Εισηγήσεων/αντικείμενο αυτοτελούς διδασκαλίας) *ΕΠΙΣΗΣ συνοπτικές περιλήψεις του Πανδέκτη (διευκόλυνση της νομικής πρακτικής-ευρεία χρήση κατά τη σύνταξη των Βασιλικών *σχολαστικοί: ιδιώτες ρήτορες και δικηγόροι που ανέλαβαν τη διδασκαλία του δικαίου μετά τη διάλυση των κρατικών Νομικών σχολών *παραδόσεις χωρίς ιδιαίτερο θεωρητικό υπόβαθρο, με πρακτικό προσανατολισμό *ΚΥΡΙΩΣ ιουστινιάνειες Νεαρές (Επιτομή Νεαρών, επιτομή του Κώδικα)
- **«ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ» ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ**: *απρόσιτα πρωτότυπα ιουστινιάνειας νομοθεσίας και δυσεύρετα έργα αντικηνησώρων: σύνταξη κειμένου (βάση οι ελληνικές επεξεργασίες του Corpus Iuris Civilis) που ακολουθεί την Εκλογή * «παράρτημα» της Εκλογής=άθροισμα κανόνων δικαίου σε μικρές ανεξάρτητες ομάδες *σταδιακά και με την πρωτοβουλία περισσότερων ιδιωτών
- **ΜΕΓΑΛΗ ΣΥΝΟΨΗ ΤΩΝ ΒΑΣΙΛΙΚΩΝ**: *ΣΚΟΠΟΣ: να διευκολυνθεί η χρήση του ογκώδους κειμένου των Βασιλικών *κυριότερες διατάξεις χωρίς τα σχόλια (ΕΙΤΕ αυθεντική ΕΙΤΕ περιληπτική διατύπωση) *αλφαβητική κατάταξη/διαίρεση σε τίτλους και κεφάλαια *ΔΕΝ εξαντλούσε το περιεχόμενο της κωδικοποίησης ΑΛΛΑ βασικότερες ρυθμίσεις *ευρεία διάδοση-σχεδόν υποκατάσταση του πλήρους κειμένου *κάθε διάταξη-παραπομπή στην αντίστοιχη των Βασιλικών
- **ECLOGA BASILICORUM LIBRORUM I-X** (συμβατική ονομασία): *επιλογή χωρίων από τα 10 πρώτα βιβλία των Βασιλικών *αρκετά παραλλαγμένη διατύπωση *ενδιαφέρον στα συνοδευτικά σχόλια
- **ΕΞΑΒΙΒΛΟΣ**: *Θεσσαλονίκη από Κωνσταντίνο Αρμενόπουλο (δικαστής) *σπουδαιότερη νομική συλλογή της ύστερης βυζαντινής περιόδου *πλούσιες πηγές *έξι βιβλία (5 για το αστικό δίκαιο, 1 για το ποινικό) *ευρεία διάδοση, νομολογιακή χρήση *παρουσία στην Τουρκοκρατία ΚΑΙ από ίδρυση ελληνικού κράτους μέχρι δημοσίευση Αστικού Κώδικα *σχόλια από τον ίδιο τον Αρμενόπουλο

ΠΗΓΕΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΑΞΗ: *διαπίστωση του τρόπου εφαρμογής του Βυζαντινού Δικαίου *τρόπος λειτουργίας των έννομων σχέσεων *κατανόηση και πρακτική εφαρμογή κανόνων δικαίου *ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ

- **ΔΙΚΑΙΟΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΓΓΡΑΦΑ:** *Ρώμη: αρχικά προφορικά-βαθμιαία εισαγωγή του έγγραφου τύπου *Βυζάντιο: επικράτηση έγγραφου τύπου ΑΛΛΑ δεν ήταν αδύνατη ή απαγορευμένη η προφορική κατάρτιση *δικαιοπρακτικά έγγραφα: ΤΟΣΟ ιδιωτικά ΟΣΟ ΚΑΙ συμβολαιογραφικά (πλειονότητα) *υλικό: πάπυρος, περγαμηνή *προϋποθέσεις γνησιότητας των συμβολαιογραφικών εγγράφων: ιδιαίτερη μέριμνα Ιουστινιανού *απλοποίηση αυτών των κανόνων ΟΜΩΣ αναγκαία η ιδιόχειρη υπογραφή του συμβολαιογράφου *συμβολαιογράφοι με συντεχνιακή οργάνωση ΑΛΛΑ ΚΑΙ συμβολαιογραφικής φύσεως υπηρεσίες της Εκκλησίας (τα περισσότερα συμβολαιογραφικά έγγραφα-αυξημένη επιρροή στην απονομή του δικαίου)
- **ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ**

ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ: *ΔΕΝ αποτελούν κανονιστικά ή γενικότερα νομικά κείμενα ΑΛΛΑ μεταφέρουν πληροφορίες σχετικά με το δίκαιο *ιστορικά και φιλολογικά κείμενα (νομοθετικές ρυθμίσεις) *σφραγίδες (διοικητική διάρθρωση) *νομίσματα (τιτλοφορία των ηγεμόνων και δυναστικές σχέσεις) *έργα τέχνης

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ ΔΙΚΑΙΟΥ:

1. **ΣΥΝΟΔΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ:** *7 Οικουμενικές Σύνοδοι + Πενθέκτη Σύνοδος (102 κανόνες που συμπλήρωσαν τις αποφάσεις της Πέμπτης και Έκτης Συνόδου) *θεσμός της Ενδημούσας Συνόδου (μητροπολίτες που παρέμεναν στην Κων/πολη λόγω της κατάκτησης των ανατολικών επαρχιών): θέση ανώτατου οργάνου της Εκκλησίας στο Βυζάντιο *αποφάσεις ονομάζονταν και τόμοι
2. **ΙΔΙΩΤΙΚΕΣ ΣΥΛΛΟΓΕΣ:** *Corpus κανόνων (δεν έχει σωθεί) *συλλογές κανόνων με θεματική κατάταξη (π.χ. Συναγωγή κανόνων σε 50 τίτλους) *παραρτήματα συλλογών των πολιτειακών κανόνων *Νομοκανόνες =ενιαία έργα με συλλογές κανόνων και νόμων (Νομοκανόνες σε 50 τίτλους-παλαιότερος, Νομοκανόνες σε 14 τίτλους, Σύναγμα κατά στοιχείων)
3. **ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΝΟΝΟΛΟΓΩΝ ΣΕ ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ:** *Αριστηνός, Ζωναράς, Βαλσαμώνας

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ:

- Απόλυτη εξουσία αυτοκράτορα: ΟΧΙ χωρίς φραγμούς/ μέσα στα όρια του φυσικού δικαίου και της ηθικής (χριστιανική αντίληψη: πηγή δικαίου ο Θεός)/θεμελιώδες στοιχείο: σχέση με το Θεό
- Απόρροια: νομιμοποίηση ακόμα και ξένου προς την άρχουσα δυναστεία ως αυτοκράτορα
- Πνεύμα δικαιοσύνης και φιλανθρωπίας: βασιλέας ≠ τύραννος (κυβερνά αδιαφορώντας για τον νόμο και την ηθική)
- Κληρονομική διαδοχή: ΟΧΙ θεσμοθετημένη/ δυνατότητα να προτείνει ο αυτοκράτορας διάδοχο/ ΑΝ ΟΧΙ: **εκλογή** από στρατό και (450) Σύγκλητο
- Εκλογή: όχι άμεση ανάληψη της εξουσίας (αναγόρευση-Αύγουστος και στέψη: νομιμοποίηση αυτοκρατόρων μετά από επαναστατικές ενέργειες)
- Συνήθης ο ορισμός συμβασιλέα (συνήθως πρωτότοκος): βασιλική ιδιότητα με στέψη
- Μετά τον 11^ο αιώνα: κληρονομική βασιλεία και δυναστική συνέχεια

ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ:

- Κωνσταντινούπολη: ανάλογα πολιτειακά όργανα με Ρώμη (Σύγκλητος)
- ΑΡΧΙΚΑ υστερούσε σε γόητρο απέναντι σε αυτήν της Ρώμης, ΣΤΑΔΙΑΚΑ: σημαντικός πολιτειακός παράγοντας (450 αρμοδιότητα για την εκλογή του αυτοκράτορα)
- Επίσης αρμοδιότητες: διπλωματία, απονομή δικαιοσύνης
- Συμβασιλεία: απώλεια της αρμοδιότητας εκλογής αυτοκράτορα

- 11^{ος} αιώνας: μαζική εισδοχή διοικητικών στελεχών (Κων/νος Θ'), επιχειρηματιών και εμπόρων (Κων/νος Γ'): απώλεια γοήτρου και σημασίας/ ΟΛΟΚΛΗΡΩΘΗΚΕ με ανάδειξη ως ανώτατης τάξης ΜΟΝΟ των μελών της αυτοκρατορικής οικογένειας-κατάργηση παλαιών υψηλών τίτλων-δικαίωμα εισδοχή στη Σύγκλητο (Αλέξιος Α')

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ:

- Αντίληψη ότι η Ανατολική Αυτοκρατορία είναι αναπόσπαστη συνέχεια της Ρωμαϊκής (αξιώματα): **υπατεία** (εν τέλει απλή τιμητική διάκριση, κατάργηση 542 Ιουστινιανός)/ **έπαρχος πόλεως** (εποπτεία εμπορίου και συντεχνιών, δικαστικά καθήκοντα)/**κοιαίστωρ** του ιερού παλατίου (αναλ. Υπουργός δικαιοσύνης)
- Αξιώματα: *αξίες δια βραβείου (χωρίς διοικητικό περιεχόμενο) *αξίες δια λόγου (πραγματικά αξιώματα)/ η διάκριση υποχωρεί
- Μέση περίοδος- τομείς ανάλογοι με τα Υπουργεία: λογοθέσια) και ΑΡΓΟΤΕΡΑ ανάλογες πολιτικές υπηρεσίες: σέκρετα
- Κατάρρευση της διοικητικής οργάνωσης μετά την Άλωση του 1204/ ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ μετά την ανάκτηση (1261): ΟΧΙ παλιά εδαφική έκταση και συνοχή (ρωμαϊκός κόσμος: Κωνσταντινούπολη και ενδοχώρα)
- Αυλικές υπηρεσίες και αυτοκρατορική γραμματεία (πρωτασηκρήτις)

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗ-ΘΕΜΑΤΑ:

- Μέχρι 7^ο αιώνα: σύστημα Διοκλητιανού-Μ.Κωνσταντίνου: υπαρχίες(έπαρχοι πραιτορίων), διοικήσεις(βικάριοι), επαρχίες (άρχοντες)/έπαρχος ανατολικών πραιτορίων: πρώτος στην κρατική ιεραρχία
- ΤΟΜΗ: 7^{ος} αιώνας-δημιουργία θεμάτων (περιφερειακές διοικήσεις με μεγάλη δύναμη)
- 8^{ος} αιώνας: διαίρεση θεμάτων και δημιουργία μικρότερων
- 10^{ος} αιώνας: περιορισμός της δύναμης των στρατιωτικών με την ανάδειξη άλλων στρατιωτικών αξιωμάτων (υπηρεσιακή εξάρτηση πολιτικών αξιωματούχων από την κεντρική εξουσία και ΟΧΙ από το στρατηγό)
- Πραγματικός διοικητής: κριτής ή πραιτώρ (διοικητικά, δικαστικά, δημοσιονομικά καθήκοντα)
- 11^{ος} αιώνα: ΟΧΙ στρατηγός ΑΛΛΑ δούκας (μεταβολή στη διάρθρωση του στρατού)
- Διάλυση το 1204

ΣΤΡΑΤΟΣ:

- Μέχρι το 450: σημαντικός πολιτειακός παράγοντας (εκλογή αυτοκράτορα/απώλεια της αρμοδιότητας-συγκρότηση του στρατού)
- Πρώιμη περίοδος: μεγαλύτερο μέρος από μισθοφόρους (φόβος για εκλογή αυτοκράτορα)
- Μετά τον 7^ο αιώνα: πολιτικός ρόλος με την ίδρυση θεμάτων/θεματικός στρατός: εντόπιοι χωρικοί στρατολογημένοι με την ευθύνη του στρατηγού/ ιδιοκτήτες κτημάτων
- Στρατιωτικά κτήματα: ιδιαίτερο καθεστώς, αναπαλλοτρίωτα, κληρονομική μεταβίβαση + υποχρέωση στρατείας + φορολογικές απαλλαγές
- Εκτός από θεματικό ΚΑΙ ταγματικός στρατός (μόνιμη υπηρεσία υπήκοοι της αυτοκρατορίας ως κατ'επάγγελμα στρατιώτες)
- 10^{ος} αιώνας: υποχώρηση του θεματικού προς όφελος του ταγματικού (λόγοι: μείωση της δύναμης των στρατιωτών και απαιτήσεις τεχνογνωσίας στον πόλεμο)

ΔΗΜΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣ:

- Άσκηση ελέγχου της εξουσίας από το λαϊκό στοιχείο: πολιτική παρουσία των δήμων
- Δήμοι= αθλητικά σωματεία (ιππόδρομος) με οργανωμένα μέλη και φανατικούς οπαδούς-ΙΣΧΥΡΕΣ ΟΜΑΔΕΣ ΠΙΕΣΗΣ με πολιτικά αιτήματα και διαμαρτυρίες (Στάση του νίκαι)
- Χρώμα εμβλημάτων (Βένετοι, Πράσινοι, Λευκοί και Ρούσιοι)/ μέλη με θρησκευτική και κοινωνική ομοιογένεια
- 7^{ος} αιώνας: περιορίζεται η πολιτική δύναμη των Δήμων/ μεταβολή σε κρατικά όργανα: κήρυκες της επίσημης ιδεολογίας, συμμετοχή στο αυλικό τελετουργικό, διορισμός αρχηγών (δήμαρχοι) από τον αυτοκράτορα
- ΤΑΥΤΟΧΡΟΝΑ: αναφορά στο δήμο (=σύνολο των πολιτών της Κωνσταντινούπολης)/επιδοκιμάζει πράξεις-αποφάσεις/ «συνέλευση των πολιτών» της Κωνσταντινούπολης: κρίσιμες πολιτικές αποφάσεις, ανάμειξη στη εκλογή αυτοκρατόρων, σύγκληση από αυτοκράτορα

ΕΚΚΛΗΣΙΑ:

- Κληρικοί με πολιτικό ρόλο ΟΧΙ ΜΟΝΟ στο ανώτατο επίπεδο ΑΛΛΑ και χαμηλού βαθμού κληρικοί + αυξανόμενη συμμετοχή στην απονομή της δικαιοσύνης
- Νομοθεσία αυτοκρατόρων για ζητήματα της Εκκλησίας (πολιτικοί λόγοι: κοινή πίστη= παράγοντας συνοχής για τον πληθυσμό)
- Αντικρουόμενες απόψεις για τους δεσμούς Εκκλησίας-Πολιτείας
- Θεσμοθετημένη οριοθέτηση των σχέσεων ΜΟΝΟ επί Βασιλείου Β' (Εισαγωγή): δικαιώματα και καθήκοντα των επικεφαλής της Πολιτείας (αυτοκράτορας: υλική ευδαιμονία υπηκόων) και της Εκκλησίας (πατριάρχης: ψυχικά και πνευματικά συμφέροντα) ΙΣΟΔΥΝΑΜΟΙ ΑΛΛΑ ΔΙΑΚΡΙΤΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΥΠΕΡΤΑΤΩΝ ΕΞΟΥΣΙΩΝ
- Εισαγωγή: ΔΕΝ ΚΑΘΙΕΡΩΘΗΚΕ (αναθεώρηση από Λέοντα ΣΤ' με τον Πρόχειρο Νόμο)
- ΔΥΟ κατηγορίες διατάξεων: νομοθεσία αυτοκρατόρων για εκκλησιαστικά θέματα ΚΑΙ εκκλησιαστικής προέλευσης διατάξεις και ιεροί κανόνες / συχνά: ρύθμιση ίδιου θέματος με διαφορετικό τρόπο
- ΛΥΣΗ: Ιουστινιανός (Νεαρά 131): κανόνες 4 οικουμενικών ίδιο επίπεδο με τους νόμους από άποψη τυπικής ισχύος (ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ: *ένταξη του εκκλησιαστικού δικαίου στο νομικό σύστημα της αυτοκρατορίας *ΜΟΝΟ ρητοί κανόνες ΟΧΙ κάθε διάταξη *οι κανόνες μπορούν να καταργηθούν από μεταγενέστερο νόμο)
- Νεαρές Λέοντα: εναρμονισμός εκκλησιαστικού και κοσμικού δικαίου/ μεταβολή του περιεχομένου των νόμων που έρχονταν σε αντίθεση με κανόνες και εισαγωγή νέων ρυθμίσεων
- Νεαρά 131: ισχύς στο σύνολο των κανόνων και ένταξη στα Βασιλικά για 7 συνόδους +Πενθέκτη +Ζ'

ΔΥΝΑΤΟΙ ΚΑΙ ΠΕΝΗΤΕΣ:

- 3^{ος} αιώνας: βαρβαρικές επιδρομές, οικονομική κρίση, αγροτικός πληθυσμός σε ένδεια: περιορισμός μικρής ιδιοκτησίας/μετατροπή των αγροτών σε εξαρτημένους καλλιεργητές

- 7^{ος}-8^{ος} αιώνες: προβάδισμα της μικρής ιδιοκτησίας (κατάκτηση από Άραβες περιοχών με μεγάλα οργανωμένα αγροκτήματα)/ΑΚΟΜΑ μεγάλες παραγωγικές μονάδες (βασιλικές γαίες-κτήματα Εκκλησίας από δωρεές)
- 9^{ος} αιώνας: πόλεμοι, φυσικές καταστροφές, φορολογικές υποχρεώσεις: ΕΙΤΕ πώληση ΕΙΤΕ παραχώρηση στους ισχυρούς (καλλιέργεια ως πάροικοι)
- ΔΥΟ ΚΑΤΗΓΟΡΙΕΣ: πένητες (ακτήμονες και μικροϊδιοκτήτες) και δυνατοί (μεγάλοι γαιοκτήμονες, ανώτερες τάξεις, πολιτικοί, στρατιωτικοί, εκκλησιαστικές αρχές, μονές)
- ΠΟΛΙΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ: κίνδυνος για την κεντρική εξουσία η συγκέντρωση μεγάλης αγροτικής περιουσίας
- 10^{ος} αιώνας: επίλυση από Μακεδονική Δυναστεία: *Ρωμανός Λακαπηνός- απαγόρευση απόκτηση ακινήτων από τους δυνατούς σε αγροτικές κοινότητες εκτός των κτημάτων τους *Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος-ευνοϊκή για τους πένητες Νεαρά *Ρωμανός Β' και Νικηφόρος Φωκάς (ευνοϊκότερα διατεθειμένος απέναντι στους δυνατούς /κατάργηση κάθε ευμενούς μεταχείρισης των πενήτων) *Νεαρά Βασιλείου Β': χρονικά απεριόριστο δικαίωμα πενήτων να διεκδικήσουν επιστροφή της περιουσίας τους
- Περιορισμός θεματικού στρατού: εξαφάνιση στρατιωτικών κτημάτων/ μεταβολή χωρικών σε παροίκους (ΟΧΙ δυσμενέστερη οικονομική κατάσταση)

ΣΥΝΤΕΧΝΙΕΣ:

- Ήδη από περίοδο Ηγεμονίας/ στη Δεσποτεία ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ένταξη σε σωματεία (υπό τον έλεγχο της Πολιτείας)
- Επαρχικό βιβλίο (Λέων ΣΤ'): λειτουργία των συντεχνιών της πρωτεύουσας/ΔΕΝ αναφέρεται σε όλα τα επαγγέλματα/ κατάταξη με βάση την ιεραρχική θέση (πρώτη η συντεχνία των συμβολαιογράφων)
- Κάθε συντεχνία και προϊστάμενος (από έπαρχο της πόλης: έλεγχος-τήρηση κανόνων λειτουργίας-ποινικός κολασμός παραβάσεων)
- Μεγάλη εξειδίκευση στο μεταξύ
- Τουλάχιστον μέχρι το 12^ο αιώνα ΚΑΙ σε άλλες πόλεις

ΠΡΟΣΩΠΑ, ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ, ΠΕΡΙΟΥΣΙΑ

ΠΡΟΣΩΠΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ:

- Δίκαιο των προσώπων: απαλλαγμένο από την αυστηρότητα των ρωμαϊκών χρόνων
- Από τα τρία στοιχεία: ΜΟΝΟ το status libertatis (θεμελιώδης διάκριση σε ελεύθερους και δούλους) *εξαφάνιση αυστηρού γάμου, εξακολούθηση πατρικής εξουσίας αλλά διαφοροποίηση στην πράξη *δικαιοπρακτική ικανότητα και ηλικιακά όρια αμετάβλητα
- **Δούλοι:** πιο φιλόανθρωπο δίκαιο (Χριστιανισμός) *παραμέληση ή κακομεταχείριση= απελευθέρωση δούλου *Εκκλησία: αρμοδιότητες στα θέματα απελευθέρωσης (δυνατότητα απελευθέρωσης στην Εκκλησία, ανάληψη δικαιοδοσίας για τις ελευθερικές δίκες) *όντα στερούμενα ικανότητας δικαίου (βλ. σύναψη γάμου)
- **Πάροικοι:** ΕΛΕΥΘΕΡΑ πρόσωπα, δική τους περιουσία, έγκυρος γάμος *νομική θέση: σχέση με τη γη (δεν μπορούσαν να την εγκαταλείψουν) *χρόνος για να θεωρηθούν προσδεδεδεμένοι με τη γη: 10^{ος} αιώνας-40 χρόνια, 11^{ος} αιώνας-30 χρόνια *μεταβιβαστή ιδιότητα κληρονομικά *οικονομικές υποχρεώσεις στο Δημόσιο και στον κύριο της γης

*μεγαλύτερη οικονομική ασφάλεια από μικροκτηματίες *πλειονότητα του βυζαντινού αγροτικού πληθυσμού

- **Γυναίκες:** προστασία του «ασθενούς» φύλου (προίκα) *κατάργηση της μόνιμης επιτροπείας-αλλαγές προς όφελος της ικανότητάς τους (επιτροπεία, υιοθεσία) *πολλές απαγορεύσεις δημοσίου και δικονομικού δικαίου (υποχωρούν)
- **Αλλόθρησκοι-Αιρετικοί:** *περιορισμοί: αλλόθρησκοι (κυρίως Ιουδαίοι: άσκηση θρησκείας, περιουσία, ΟΧΙ δεκτοί στις συντεχνίες, ΟΧΙ δημόσια αξιώματα και τίτλοι, ΟΧΙ γάμος με Χριστιανό ΟΧΙ κατοχή Χριστιανού δούλου) *αιρετικοί (απαγόρευση ειδωλολατρικών πρακτικών, δήμευση δωρεών και κληρονομιών, ανίκανοι να κληρονομήσουν)

ΓΑΜΟΣ: *προϋπόθεση η συναίνεση και η νόμιμη ηλικία *ουσιώδεις διαφορές με την επέμβαση της Εκκλησίας (ιερολογία, κώλυμα συγγένειας, αριθμός γάμων, διαζύγιο)

- **ΙΕΡΟΛΟΓΙΑ:** ΑΡΧΙΚΑ εξωτερική εκδήλωση της γαμικής διάθεσης, ΠΕΝΘΕΚΤΗ ΣΥΝΟΔΟΣ: ιερολογημένη μνηστεία= γάμος (κατώτερο όριο ηλικίας για μνηστεία: 7 έτη/ Λέων ΣΤ': ίδιο με του γάμου) *Λέων ΣΤ': ιερολογία= μοναδικός και απαραίτητος τύπος για σύναψη γάμου και απαγόρευση παλλακείας *Αλέξιος Α': υποχρεωτική η ιερολογία της μνηστείας και ιερολογία στις ενώσεις δούλων (ΟΧΙ γάμος ΟΧΙ απελευθέρωση απλή ευλογία από την Εκκλησία)
- **ΚΩΛΥΜΑ ΣΥΓΓΕΝΕΙΑΣ:** * Πένθεκτη Οικουμενική Σύνοδος, Εκλογή Ισαύρων, Εισαγωγή, Πρόχειρος Νόμος, Βασιλικά, Τόμος πατριάρχη Σισινίου, Συνοδική πράξη και Νεαρά Μανουήλ Α', νέα Νεαρά Μανουήλ Α'
- **ΑΡΙΘΜΟΣ ΓΑΜΩΝ:** Εκκλησία: αναγνωρίζει τον 2^ο, μακροχρόνιος αφορισμός σε περίπτωση 3^{ου} *απαγόρευση 3^{ου}: αυτοκράτειρα Ειρήνη (αποδοκιμασία από Λέοντα ΣΤ'- σύναψε 4γάμους) *Πρόχειρος νόμος: απαγόρευση 4^{ου} γάμου (προσπάθεια να εξευμενιστεί η Εκκλησία) *920 Τόμος της Ενώσεως: απαγόρευση 4^{ου} γάμου χωρίς καμία εξαίρεση και για 3^ο: ηλικία και παιδιά (επιείκεια για τους άτεκνους κάτω των 40)
- **ΔΙΑΖΥΓΙΟ:**
*Ιουστινιάνεια Νεαρά, συγκεκριμένοι λόγοι για την έκδοση διαζυγίου, **για τον άνδρα:**
1.Ανάμειξη σε εσχάτη προδοσία 2.Επιβουλή της ζωής του 3.Μοιχεία 4.Ηθικώς επιλήψιμη συμπεριφορά/ 1+2 και **για τη γυναίκα** +3.Προσβολή της ηθικής της προσωπικότητας 4.μόνιμη εξωσυζυγική σχέση (τα παραπάνω: λύση του γάμου λόγω ΥΠΑΙΤΙΑΣ συμπεριφοράς των συζύγων)
*ΑΝΥΠΑΙΤΙΟΤΗΤΑ: 1.Ανικανότητα του άνδρα για συνουσία 2. Επιλογή μοναχικού βίου από τον έναν ή και τους δύο (Εκλογή: αυστηρότερη, λόγοι διαζυγίου ΜΟΝΟ: εξώγαμες σχέσεις της γυναίκας ή ανικανότητα του άνδρα, επιβουλή της ζωής, λέπρα/η διάταξη δεν επιβίωσε μετά τη διαδικασία της «ανακάθαρσης»)
*Λέων ο Σοφός (Νεαρές): +διαπραγματεύσεις γυναίκας για σύναψη γάμου χωρίς λύση του προηγούμενου +άμβλωση χωρίς γνώση του συζύγου +παραφροσύνη
*Εκκλησία (αποκλειστική αρμοδιότητα επίλυσης γαμικών διαφορών): μεγάλη διεύρυνση των λόγων διαζυγίου/ επιχείρημα: η συμπεριφορά ή η κατάσταση του ενός συζύγου προκάλεσε στον άλλο «ακατάλλακτον μίσος» (ευελιξία, προσαρμογή στις ανάγκες των διαδίκων)
*το συναινετικό διαζύγιο (έκλειψη της γαμικής διάθεσης): Ιουστινιανός: το δεχόταν αρχικά, το απαγόρευσε αργότερα λόγω πιέσεων της Εκκλησίας ΑΛΛΑ δεχόταν τη λύση με βαριές περιουσιακές ποινές και εγκλεισμό σε μονές/ Ιουστίνος Β': το επανέφερε (επιχείρημα αδιάλλακτου μίσους)/Πενθέκτη Σύνοδος: βαριές εκκλησιαστικές

ποινές/Εκλογή: ουσιαστικά αδύνατο (τέχνασμα με αναδοχή των παιδιών-κώλυμα πνευματικής συγγένειας)/ Εισαγωγή: απόπειρα καθιέρωσης ΑΛΛΑ ΟΧΙ στον Πρόχειρο νόμο (εξαφάνιση συναινετικού διαζυγίου από το Βυζαντινό Δίκαιο)

- ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ: *ΚΕΝΤΡΟ: η προίκα της γυναίκας (ιουστινιάνειο δίκαιο)
*ΟΧΙ ΜΟΝΟ ηθική υποχρέωση του πατέρα (και κατ'εξάιρεση της μητέρας) να προικίζει ΑΛΛΑ ΚΑΙ νομική *πολλοί προικοδότες-όχι υποχρεωτικά *ΓΑΜΗΛΙΑ ΣΥΒΟΛΑΙΑ:
1. **Πρόγαμη δωρεά ή δωρεά λόγω γάμου** (παρθενία της γυναίκας), ίση αξία με την προίκα 2. **Υπόβολον** (ποσό που θα επαύξανε την προίκα) 3. **Θεώρητρον** (δια την τιμήν της παρθενίας-επιβράβευση) 4. **Εξώπροικα ή παράφερνα** (ατομική περιουσία της γυναίκας που διατιμούταν και έμπαιναν στη διαχείριση του άντρα) *συμφωνία: κυρίως την περίοδο της μνηστείας/υλική παράδοση των προικίων *μεταγενέστερο βυζαντινό δίκαιο: ελληνιστική αντίληψη για κυριότητα της γυναίκας στην προίκα (διαχειριστής και επικαρπωτής ο άντρας) *κατά τη διάρκεια του γάμου: ό,τι αποκτούσε η γυναίκα περιερχόταν στη διαχειριστική εξουσία του άντρα της ΑΛΛΑ ιδιαίτερη προστασία προικίων (απαγόρευση απαλλοτρίωσης ή επιβάρυνσης προικίου πράγματος, υποθήκη της γυναίκας επί της περιουσίας του άντρα, ρητή συγκατάθεση για να παρακαμφθούν αυτές οι δεσμεύσεις) *λύση του γάμου: η προίκα στη γυναίκα ΑΛΛΑ λύση με δική της υπαιτιότητα: στον άντρα και τα παιδιά/ θάνατος του άντρα: στη γυναίκα/ θάνατος της γυναίκας: στα παιδιά ή άλλους κληρονόμους (σύζυγος μόνο γαμικό κέρδος)
- ΓΟΝΕΙΣ-ΤΕΚΝΑ-ΥΙΟΘΕΣΙΑ: *δομή της οικογένειας: ρωμαϊκό πρότυπο (εξουσία του πατέρα) ΑΛΛΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ Εκλογή, Εισαγωγή, Βασιλικά: ενίσχυση του ρόλου της μητέρας *Λέων ΣΤ': λήξη πατρικής εξουσίας, εκτός από λόγους ρωμαϊκού δικαίου +ιδιογνωμούσα διαγωγή υπεξουσίου (ΟΧΙ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΑ χωριστή εγκατάσταση/αρκούσε συμβατική διάθεση του κληρονομικού μεριδίου από τον εξουσιαστή) *ΥΙΟΘΕΣΙΑ: Ιουστινιανός: συγχώνευση των δύο μορφών (κατά κυριολεξία και εισποίηση) +διάκριση: εξωτικός υιοθετών (εκτός από τον παππού από την πλευρά του πατέρα του υιοθετούμενου)=ατελής (διατήρηση δεσμών με την παλαιά οικογένεια και κληρονομικών δικαιωμάτων)/ Λέων ΣΤ': τύπος υιοθεσίας η ιερολογία, διεύρυνση των του κύκλου των προσώπων που μπορούσαν να υιοθετήσουν (ευνούχοι, γυναίκες), άδεια από τους κατά τόπους διοικητές
- ΕΠΙΤΡΟΠΕΙΑ: *Εκλογή: κατάργηση της διάκρισης μεταξύ κηδεμονίας και επιτροπείας
*Βυζαντινό Δίκαιο: άσκηση επιτροπείας από γυναίκες (μητέρα και γιαγιά) *Ιουστινιανός: μητέρα/γιαγιά επίτροποι παιδιών ή εγγονιών υπό προϋποθέσεις (1. Όχι άλλος επίτροπος με διαθήκη 2. Όχι νέος γάμος 3. Παραίτηση από ευεργετήματα) *Εκλογή: μετά το θάνατο του πατέρα η μητέρα ΟΧΙ ΜΟΝΟ επίτροπος ΑΛΛΑ γονική εξουσία στα παιδιά (δεν επιβίωσε στο γραπτό δίκαιο) *Λέων ΣΤ': ΟΧΙ υπό επιτροπεία άνδρες άνω των 20 και γυναίκες άνω των 18 αν δεν ήταν μειωμένης διανοητικής ικανότητας
- ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ
1. **ΕΞ ΑΔΙΑΘΕΤΟΥ**: *ιουστινιάνεια Νεαρά ΟΧΙ με βάση την αρρενογονία (adgnatio) ΑΛΛΑ τη συγγένεια εξ αίματος *τάξεις: 1. Κατιόντες 2. Ανιόντες, αμφιθαλείς αδερφοί και τα παιδιά αυτών 3. Ετεροθαλείς αδελφοί 4. Υ εκ πλαγίου (πάντα δυνατότητα να βρεθεί κληρονόμος ΟΧΙ περιέλευση στο Δημόσιο) σύζυγος: όχι εξ αδιαθέτου κληρονόμος ΟΜΩΣ δικαίωμα σε γαμικό κέρδος (κληρονομικό μερίδιο ειδικά για άπορη χήρα) *Εκλογή: μικρές μεταβολές-περιορισμός κληρονομικού δικαιώματος στους εκ πλαγίου-ΟΧΙ κληρονόμος: στο σύζυγο και το Δημόσιο-ΟΧΙ σύζυγος: εξ ολοκλήρου στο Δημόσιο *κληρονομικά δικαιώματα σε Νεαρές που αφορούν τα ΨΥΧΙΚΑ (ή μνημόσυνα= ποσά για αγαθοεργίες ή

εκκλησιαστικές ακολουθίες με σκοπό τη σωτηρία της ψυχής του νεκρού)/
2 βασικοί νόμοι: του Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (10^{ος} αιώνας) και του
πατριάρχη Αθανασίου

2. ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΥΜΒΑΣΕΙΣ: *συχνά ενσωμάτωση στα γαμήλια συμβόλαια
***νέμηση ανιόντος**: υπόσχεση για παραχώρηση περιουσιακών στοιχείων από το
γονέα μετά το θάνατο ή εν ζωή (Λέων ΣΤ: έμμεση αναγνώριση της νέμησης [η
υπόσχεση του πατέρα στον κατιόντα σε γαμήλιο συμβόλαιο για κατάληψη ίσης
μερίδας με τα αδέρφια του δεν μπορούσε να ακυρωθεί με διαθήκη])
***εσωγαμβρία**: εγκατάσταση στο σπίτι των γονέων της γυναίκας με υποχρέωση
να τους γηροβοσκήσει και τη συμβατική προσδοκία να τους κληρονομήσει/ δεν
προβλεπόταν προίκα αλλά μπορούσε να συμφωνηθεί
3. ΔΙΑΔΟΧΗ ΜΕ ΔΙΑΘΗΚΗ: *εγγράφως από συμβολαιογράφους ΑΛΛΑ ΚΑΙ από
επισκόπους ή απλούς κληρικούς με εντολή επισκόπου (καταγραφή εκ των
υστέρων και υπογραφή από μάρτυρες) *ΠΡΟΥΠΟΘΕΣΕΙΣ: έφηβος διαθέτης με
πνευματική υγεία (όχι οι εκ γενετής κωφάλαλοι) *σημαντική για το κύρος η
ύπαρξη μαρτύρων
- ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΠΡΟΤΙΜΗΣΗΣ: *προτίμηση= το δικαίωμα ορισμένων κατηγοριών να
έχουν να έχουν προβάδισμα στην απόκτηση ακινήτων σε περίπτωση εκποίησης (922:
Νεαρά Ρωμανού Α' Λακαπηνού/ πρόσωπα και προϋποθέσεις) *ΟΧΙ ΜΟΝΟ αγροτικά
ακίνητα *εφαρμογή σε κάθε πώληση ή προσχώρηση ακινήτου με αντάλλαγμα (πέρα από
τις συγκρούσεις δυνατών και πενήτων) *σημασία η σχέση με το ακίνητο (πρώτοι οι
συγκύριοι και τελευταίοι οι απλοί γείτονες) *παρέκκλιση της νομικής πρακτικής από την
Νεαρά: νέοι κανόνες λειτουργίας μέσα από τις παραβιάσεις

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Η ΑΠΟΝΟΜΗ ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ/ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ: *Ηγεμονία: αυτοκράτορας κορυφή της
δικαιοσύνης (γενική εποπτεία και άμεση συμμετοχή) *ανέκκλητες αποφάσεις *πρώιμη
περίοδος: επικουρικά δικαστικά καθήκοντα από **ιερόν κονσιστώριον** (+συγκλητικοί) – μέση
περίοδος: βασιλικόν ή αυτοκρατορικών κριτήριον (ΟΧΙ τακτικό δικαστήριο/ad hoc) *ΚΑΙ
παραπομπή σε άλλα δικαιοδοτικά όργανα από αυτοκράτορα *υπόθεση ενώπιον του
αυτοκράτορα με έκκλησιν (=άσκηση ένδικου μέσου κατά απόφασης του δικαστηρίου) ή
απευθείας προσφυγή με δέησιν

Η ΣΥΓΚΛΗΤΟΣ: *ΕΙΤΕ ολομέλεια και αποκλειστικά ΕΙΤΕ με ορισμό των μελών από
αυτοκράτορα και συμμετοχή αξιωματούχων *υποθέσεις: πολιτικά εγκλήματα ΚΥΡΙΩΣ της
καθοσίωσης (επιβουλή της αυτοκρατορικής εξουσίας), υποθέσεις για συγγενείς του
αυτοκράτορα, ανώτατους αξιωματούχους, κληρικούς *ΚΑΙ σοβαρές εκκλησιαστικές υποθέσεις
μαζί με ανώτερους εκκλησιαστικούς λειτουργούς

ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΙ ΚΑΙ ΕΝΤΕΤΑΛΜΕΝΟΙ ΔΙΚΑΣΤΕΣ:

- επαρχίες: απονομή δικαιοσύνης από διοικητές *ανώτερη θέση: **έπαρχος ανατολικών πραιτορίων, κοιαίστωρ του ιερού παλατιού, έπαρχος της πόλεως** (δύο πρώτοι: αναπλήρωση αυτοκράτορα στην εκδίκηση ένδικων μέσων) *κριτήριο: ΟΧΙ οι νομικές γνώσεις * επικουρικά: πάρεδροι, σύμπονοι, σύνεδροι ή σύμβουλοι (νομικές γνώσεις): ΟΧΙ δικαστές ΟΧΙ ευθύνη απόφασης ΜΟΝΟ τεχνική υποστήριξη
- **χαμαιδικαστές**= χαμηλόβαθμοι δικαστές ΠΟΥ ΔΕΝ ΑΣΚΟΥΣΑΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗ αλλά είχαν νομικές γνώσεις/ εκδίκηση ΜΟΝΟ με σχετική εντολή από αξιωματούχο *Ιουστινιανός: διορισμός 12 δικαστών (εντεταλμένοι) για υποθέσεις που δεν μπορούσαν ή δεν ήθελαν να εκδικάσουν οι αξιωματούχοι *ΑΝΑΓΚΑΙΕΣ οι νομικές γνώσεις (8 μέλη από την τάξη των δικηγόρων) *ΠΡΩΤΟ ΤΑΚΤΙΚΟ ΣΩΜΑ ΝΟΜΙΚΩΝ ΜΕ ΔΙΚΑΣΤΙΚΑ ΚΑΘΗΚΟΝΤΑ
- 7^{ος}-8^{ος} αιώνες: διατήρηση της βασικής διάκρισης (Εκλογή: ακροαταί ή δικασταί) *πλέον ανώτατος δικαστής μετά τον αυτοκράτορα: ο κοιαίστωρ του παλατιού
- Θέματα: στρατηγός επικεφαλής και της απονομής της δικαιοσύνης *μετά το 10^ο αιώνα (προσπάθεια περιορισμού της δύναμης των στρατηγών): κριτής ή πραιτορας *ΚΑΙ χαμοδικασταί (ανάθεση από κριτή) *δυνατότητα αποστολής αξιωματούχου από τον αυτοκράτορα
- Εισαγωγή: ευρύτερη δικαιοδοσία ο έπαρχος της πόλεως
- **Πείρα**: *δρουγγάριος της βίγλης (=επικεφαλής του πιο υψηλόβαθμου δικαστηρίου της πρωτεύουσας μετά το αυτοκρατορικό) *δικαστήριο του ιπποδρόμου (σκεπαστός Ιππόδρομος: ΟΧΙ δικαστικό σώμα ΑΛΛΑ δικαστικό μέγαρο, οικοδόμημα όπου οι κριτές ασκούσαν καθήκοντα σε συνθέσεις), κριτές επί του ιπποδρόμου και κριτές του βήλου («εντεταλμένοι», όχι αυτοτελής δικαιοδοσία, βήλον= παραπέτασμα)
- **Ecloga Basilicorum librorum**: *δύο κατηγορίες: μεγάλοι δικαστές (πρόεδροι των δικαστηρίων/ δρουγγάριος, έπαρχος, δικαιοδότης, κοιαίστωρ,) και μικροί δικαστές (εντεταλμένοι και πάρεδροι/ κριτές επί του ιπποδρόμου και κριτές του βήλου)
- Μανουήλ Α': θεραπεία των δυσλειτουργιών της δικαιοσύνης (μεγάλη διάρκεια δικών): *καθορισμός της σύνθεσης των 4 ανώτατων δικαστηρίων (**του μεγάλου δρουγγαρίου, του πρωτοασηκρήτις, του δικαιοδότη, του προκαθήμενου των δημοσιακών δικαστηρίων**) *απειλή με στέρηση του δικαιώματος συνηγορίας των δικηγόρων που απεραντολογούσαν και υπέβαλλαν συνεχών ενστάσεις *περιορισμών των ημερών αργίας των δικαστηρίων

ΔΙΚΑΣΤΙΚΗ ΡΥΘΜΙΣΗ ΤΩΝ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΩΝ: *Μιχαήλ Παλαιολόγος: νέο αυτοκρατορικό δικαστήριο (βασιλικόν σέκρετον), μέλος ο πρωτοασηκρήτις (διατήρηση της δυνατότητας του αυτοκράτορα να συγκροτεί δικαστήρια κατά περίπτωση και να εκδικάζει ο ίδιος υποθέσεις) *Ανδρόνικος Β': δωδεκαμελές δικαστήριο *Ανδρόνικος Γ': τρία προστάγματα-θεσμός των καθολικών κριτών των Ρωμαίων (τέσσερις ανώτατοι δικαστές από τους οποίους ένας επίσκοπος) *Μανουήλ Β': κανονισμός για τρόπο λειτουργίας και καθήκοντα καθολικών κριτών *λειτουργία μέχρι την πτώση της αυτοκρατορίας *ΚΑΙ τοπικοί καθολικοί κριτές (όχι «των Ρωμαίων»)

ΔΙΑΙΤΗΣΙΑ: *ΜΟΝΟ εξωδικαστική (≠ αρχαιοελληνικό και ρωμαϊκό δίκαιο) *ιδιωτικές διαφορές, απαραίτητα 2 σύμφωνα: 1. συνυποσχετικό (συμφωνία για ανάθεση της υπόθεσης σε διαιτητή) και 2. ανάθεση σε διαιτητή της επιλογής τους-αποδοχή *ΟΧΙ ένδικα μέσα *εκτέλεση με συμφωνία ποινικής ρήτρας κατά αυτού που δεν συμμορφωνόταν

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

- ΤΑΚΤΙΚΑ (βάση η δομή της εκκλησιαστικής διοίκησης): επισκοπικά δικαστήρια (επίσκοπος + αξιωματούχοι), μητροπολιτικά δικαστήρια (μητροπολίτης), πατριαρχικό δικαστήριο (πατριάρχης + σύννοδος)
- ΕΚΤΑΚΤΑ: Οικουμενικές Σύνοδοι, ειδικό δικαστήριο με σύγκληση από αυτοκράτορα για εκδίκαση σοβαρών εκκλησιαστικών εγκλημάτων

ΤΑΚΤΙΚΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ

- Εκκλησιαστική δικαιοδοσία: *παραβιάσεις εσωτερικού δικαίου (ιερών κανόνων) από λαϊκούς ΚΑΙ κληρικούς *κληρικοί: προνόμιο ειδικής δωσιδικίας (υπαγωγή ποινικών και αστικών υποθέσεων στα εκκλησιαστικά δικαστήρια)
- Δικαιοδοσία στην επίλυση ιδιωτικών διαφορών: *Αλέξιος Α' Κομνηνός ανάθεση στην εκκλησία υποθέσεων: 1. Γάμος 2. Κληρονομικές διαφορές που αφορούσαν στα ψυχικά 3. Αμφισβητήσεις για το αν κάποιος είναι ελεύθερος ή δούλος (ΥΠΟΧΡΕΩΤΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΔΟΣΙΑ) *επέκταση της δικαιοδοσίας στο χώρο του ιδιωτικού δικαίου (αποκορύφωμα η πατριαρχική σύνοδος τον 14^ο αιώνα ΑΚΟΜΑ ΚΑΙ διαφορές εμπορικής δραστηριότητας) *δίκαιο της Πολιτείας *εκτέλεση: πνευματικά «όπλα»- απειλή της πλήρους αποκοπής από το σώμα των πιστών με ανάθεμα (μεγάλο αφορισμό)

ΑΔΙΚΗΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΟΙΝΕΣ

ΓΕΝΙΚΑ: *βάση η ρωμαϊκή περιπτωσιολογία * επίδραση χριστιανισμού στην επιβολή της ποινής (ΟΧΙ ΜΟΝΟ ανταπόδοση και εκφοβισμός ΑΛΛΑ ΚΑΙ σωφρονισμός του δράστη) *καταλογισμός (ρωμαϊκό δίκαιο): ανήλικοι, γυναίκες, πνευματικά διαταραγμένοι ευμενέστερη ποινική μεταχείριση

ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ ΤΗΣ ΕΚΛΟΓΗΣ: *επιδιόρθωση του ιουστινιάνειου δικαίου προς το πιο φιλόανθρωπο *στόχος του ποινικού κολασμού και η βελτίωση του δράστη *προσπάθεια περιορισμού της αυθαρεσίας του δικαστή (ακριβής προσδιορισμός της επιβλητέας ποινής κατά περίπτωση ΚΑΙ περιορισμό της συχνότητας της θανατικής ποινής και των οδυνηρών τρόπων εκτέλεσης *συχνότερες οι ποινές ακρωτηριασμού («ηπιότερος» κολασμός λόγω ακριβούς προσδιορισμού της ποινής) *προσπάθεια για περιορισμό ταξικών ανισοτήτων ως προς την ποινική μεταχείριση- διατήρηση στο ιουστινιάνειο δίκαιο *ευρεία αποδοχή των ρυθμίσεων από το λαό/ΠΑΡΑ την ανακάθαρση των παλαιών νόμων: διατήρηση των αρχών του ποινικού δικαίου της εκλογής μέχρι την κατάλυση της Αυτοκρατορίας

ΟΙ ΑΞΙΟΠΟΙΝΕΣ ΠΡΑΞΕΙΣ: *διατήρηση ρωμαϊκών αντιλήψεων *επικράτηση Χριστιανισμού: ποινικός κολασμός αποστασίας, αίρεσης, προσηλυτισμός εις βάρος του Χριστιανισμού, ποινικοποίηση γενετήσιας επαφής εκτός γάμου, μοιχεία (προσπάθεια ίδια ποινικής μεταχείρισης και για τον άνδρα- δεν τελεσφόρησε), σαρκικές σχέσεις με μοναχές *αρπαγή (απαγωγή) γυναίκας: ιδιώνυμο έγκλημα με βαριές ποινές

ΕΙΔΗ ΠΟΙΝΩΝ:

- ΘΑΝΑΤΟΣ ΚΑΙ ΚΕΦΑΛΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ: κεφαλικές ποινές = υποδούλωση, συνέπειες που δεν απέιχαν πολύ από την καταδίκη σε θάνατο (βαριά μορφή εξορίας) *σταδιακά

εξαφανίζονται, η διάκριση της εξορίας χάνει τη σημασία της *ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ κεφαλική/έσχατη ποινή = ποινή θανάτου

- ΣΩΜΑΤΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ: απευθείας στο σώμα ΟΧΙ για θάνατο ΑΛΛΑ για κακοποίηση (≠ κακώσεις, εμβάσανη ανάκριση, ανακριτική μέθοδος) *βαρύτερη: ο ακρωτηριασμός *πιο ελαφριά: ο ραβδισμός ή η μαστίγωση/ δεν καθοριζόταν το ύψος της ποινής από τον νόμο/ δεν επιβαλλόταν σε μέλη των ανώτερων τάξεων (εξάιρεση η καθοσίωση)/ ΚΑΙ κύρια ΚΑΙ παρεπόμενη *ελαφρότερη: το κούρεμα (ηθική μείωση του δράστη)
- ΣΤΕΡΗΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑΣ: *δεν προβλέπονται από το γραπτό δίκαιο (φυλακές για κράτηση υπόδικων) *καταχρήσεις: μακροχρόνια κράτηση χωρίς καταδίκη ΚΑΙ καταδίκες σε φυλάκιση (ύστερη βυζαντινή περίοδος) *12^{ος} αιώνας: φυλάκιση οι εμπλεκόμενοι σε καθοσίωση (εκδήλωση αυτοκρατορικής επιείκειας) *υποκατάστατο της φυλάκισης: εγκλεισμός σε μονή (εγκλήματα σχετικά με το γάμο και τη γενετήσια ελευθερία)/βελτίωση του δράστη (τόποι μετάνοιας)/ ενίσχυση του μοναστικού ιδρύματος με την περιουσία του εγκλεισμένου/ΔΕΝ επαναλαμβάνεται στην Εκλογή
- ΠΕΡΙΟΥΣΙΑΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ: *βαρύτερη η δήμευση (=αφαίρεση ολόκληρης της περιουσίας): περιορίζεται ήδη από τον Ιουστινιανό *γενικότερα περιορισμός χρηματικών ποινών υπέρ του δημοσίου *σχεδόν πάντα ΜΟΝΟ σε υψηλόβαθμους κρατικούς αξιωματούχων για εγκλήματα περί την υπηρεσία *Επαρχικό βιβλίο: για παραβιάσεις κανόνων εμπορίου *Ισαυροί/Μακεδόνες: καταβολή στο θύμα χρηματικού ποσού ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ από την αποκατάσταση της τυχόν οικονομικής ζημίας
- ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΕΣ ΠΟΙΝΕΣ: *και σε κληρικούς και σε λαϊκούς (απομάκρυνση από τη συμμετοχή στον εκκλησιαστικό βίο, προσωρινή -μικρός αφορισμός- ή οριστική -μεγάλος αφορισμός, ανάθεμα-) *ΔΙΑΚΡΙΣΗ από απειλή επιβολής αναθέματος (διαδικασία επίλυσης ιδιωτικών διαφορών)

ΠΟΙΝΗ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ: *ποινική μεταρρύθμιση των Ισαύρων: δραστικός περιορισμός της θανατικής ποινής *πρόβλεψη σε συγκεκριμένα εγκλήματα *τρόπος επιβολής: αποκεφαλισμός με ξίφος (όχι πλέον θανατική ποινή με απάνθρωπους τρόπους) *εξάιρεση: εμπρησμός εκ προθέσεως μέσα σε πόλη (πυρά) και ληστεία με φόνο (φούρκα)

ΑΚΡΩΤΗΡΙΑΣΜΟΣ: *σκοπός; *κατά κανόνα το μέλος του σώματος με το οποίο διαπράχθηκε το αδίκημα *ίσως ποινή ανταπόδοσης ΑΛΛΑ πιθανότερο (Εκλογή): μέτρο ειδικής πρόληψης δηλ, μείωση της επικινδυνότητας του δράστη με τον περιορισμό της φυσικής δυνατότητας να επαναλάβει την πράξη του *τρόπος τιμωρίας εγκλημάτων κατά της γενετήσιας ελευθερίας: ακρωτηριασμός της μύτης (παραμόρφωση, μείωση των πιθανοτήτων να το επαναλάβει, προειδοποίηση, ισότητα στην ποινική μεταχείριση των δύο φύλων) *ιδιαίτερη περίπτωση η τύφλωση: ΜΟΝΟ σε όσους διέπρατταν ιεροσυλία στο Άγιο Βήμα του ναού ΑΛΛΑ συνηθισμένη ποινή(χωρίς νομοθετική πρόβλεψη) για την καθοσίωση (εκδήλωση επιείκειας-παραμονή στη ζωή αλλά εξουδετέρωση)

ΕΞΟΡΙΑ: * βαριά μορφή εξορίας (περιορισμός= ΚΑΙ δήμευση της περιουσίας/ δεν απαντά μετά τη μέση περίοδο) *απλή εξορία: πολύ συνηθισμένη για εγκλήματα μέσης βαρύτητας, ενδεχομένων υποκαθιστούσε την ποινή φυλάκισης *διάρκεια: ισόβια *τόπος: διακριτική ευχέρεια δικαστή *παρεπόμενες ποινές: μαστίγωση και κούρεμα (προσπάθεια περιορισμού) *σύνδεση και με καταναγκαστικά έργα (όχι σε νομοθέτημα-δικαστηριακή πρακτική) ΚΥΡΙΩΣ στη μακρόχρονη εξορία *απαγόρευση κράτησης σε φυλακές του τόπου εξορίας

ΑΣΥΛΟ: *αναζήτηση προστασίας έναντι του πολιτειακού καταναγκασμού *καταφυγή σε ναό
*ιουστινιάνειο δίκαιο: εξαίρεση για φονείς, μοιχοί, άρπαγες παρθένων και οφειλέτες του
δημοσίου *Εκλογή: παράδοση του πρόσφυγα από τις εκκλησιαστικές αρχές δοθείσης της
εγγύησης για δίκαιη δίκη *βίαιη απόσπαση του ικέτη από ναό: ποινικές κυρώσεις *υποτυπώδης
προστασία *Εκκλησία: άσυλο στους εκούσιους φονείς (μετάνοια) *έλεγχος με Νεαρές από
Κων/νο Πορφυρογέννητο και Μανουήλ Α΄